

ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱԿԵՐ

Աւետարէր Հայաստանեայց

LA COLOMBE DU MASSIS

MESSAGER DE L'ARMÉNIE

ԽՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գ.Ա.ԲԲԻԷԼԻ Գ.Ա.ԲԳԳԱՊԵՏԻ ԱՅՎ.Ա.ԶԵԱՆ

ԱՄԲՐՈՍԵԱՅ Գ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

ԽՈՐԵՆԱՅ Գ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ.

ՉՈՐԴՈՐԴ ՏՄԻՐ

Ապրիլ 1858. — Թիւ Դ.

RÉDIGÉ PAR

GABRIEL VARTABED AIVAZOVSKY

AMBROISE V. CALFA

CORENE V. CALFA.

QUATRIÈME ANNÉE

Avril 1858 — N° 4.

ՓԱՐԻՉ

Ի ԳՐԱՆՈՑԻ Ճ. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՆՐԱՎՈՐԴԱՅԻՆ

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա Ի Ե Տ Ա Բ Ե Ր Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Հ Ա Յ Կ Ա Չ Ե Ա Ն Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն

Պ. ԵԳՈՒԱՐԳՔ ՏԻՒՂՈՐԻԷ, ՀԱՅԵՐԵՆԱԳԷՏ.

M. ÉDOUARD DULAURIER, L'ARMÉNISTE.

(Շարայարութիւն և վերջ.)

(Suite et fin.)

8. Ժամանակագրութեանն ոճն ալկիսատատեգոր ինչ քիչ մը յառաջ կըսէի, քե հեղինակն իւր ազգային դպրութեան անհմուտ է. ոչ միայն անոր ոսկի դարուն մեծամեծ օրինակագրացը, Մովսիսի Խորենացոյն, Նղիշի և Եզնկայ հետք մը վրան չերեար, հապա նոյն իսկ Ը, Թ ու Ժ դարուն մատենագիրներն ալ անբա հետաւորութիւն ունի : Ոչ Արծրունեաց պատմիչ Քոմայ Արծրունոյն ճոխաբան, պատմուհեայ ու երբեմն մրախօս կերպն ունի, ոչ Յովհաննու Կարողիկոսին արուեստակեայ ու բառագարդ վայելչաբանութիւնն ու հոետորական ձեւերը, և ոչ Ասողկան հանձարեղ ու խելացի ջափաւորութիւնը: Առանց ամենեւին արուեստի, իր ժամանակի խօսուած լեզուովը կգրէ, ու այն վերոյիշեալ մատենագրաց առջեւ այնպէս

8. Le style de sa Chronique achève de prouver ce que je disais tout à l'heure, que Matthieu était resté étranger à l'étude de la littérature de sa nation; non-seulement rien ne rappelle en lui les grands modèles de l'âge d'or de cette littérature, Moïse de Khoren, Elisée et Eznig, mais encore il est à une distance pour ainsi dire infinie des auteurs des VIIIe, IXe et Xe siècles. Il n'a point la narration pompeuse, emphatique et parfois obscure de Thomas Ardzrouni, l'historien de la famille satrapale de ce nom, ni l'élégance affectée et verbeuse et le tour oratoire de Jean Catholicos, ni la brièveté ingénieuse et savante d'Açogh'ig. Il écrit sans art, dans le langage vulgaire qui avait cours de son temps; il est aux écrivains dont je viens de prononcer

է ինչպէս միջին դարու լատին ժամանակագիրք յոյն և հռոմայեցի հին օրինակագրացը բնորոշաբար : Հայոց մատենագրութեանն ու ազգութեան վատարանալուն ատենը զրած ըլլալով, իր ժամանակակցաց գաղափարները, բնագոյմունքներն ու նախապաշարմունքները կանոնադարձուն : Միամիտ է ու դիւրահասան, ինչպէս ժի դարու խեղճ հայ կրօնաւոր մը . իր տեսութեանցը մէջ ալ անհաղորդական ու սահմանաւոր : Թեպետեւ կեանքը անանկ բաղքի մը մէջ անցուց' որ ամենբաղարական ու մատենագրական ազդեցութեանց բաց էր, բայց հայ է ինքը, հայ ոչ միայն լեզուովն' այլ և մտածութեամբն և հանձարով :

9. Իւր ժամանակացը պէս ոգելից ռոխ՝ Քաղկեդոնի ժողովոյն, բէ և անոր հետ ի Քրիստոս երկու բնութիւն կրօնաւոր, Յունաց դէմ ունեցած կրօնական հակակրօնութիւնը բոլորեալ ցասման բարբառովը վրանին կրավի : Ոչ ինչ ընդհատ մեծ է և բունն թուրքաց դէմ ունեցած ատելութիւնը' որ պատահաւոր էին իւր հայրենեացն և բշխամիր Խաչին : Զխնայեր նաև Փրանկաց' որ հայաբնակ գաւառաց մասի մը կիշխէին : Թէ որ իւր այս կիրքը բան մը կրնայ արդարացունել' միայն հայրենասիրութիւնն է, որով վառեալ է Մատրեոս . այն զգացմունքը' կըսեմ' որուն ջափազանցութիւնը շնչող պատճառին վեհանձնութենէն ու անշահասիրութենէն իւր ներումն կգտնէ : Բիւզանդիոյ արքունիքը փոխանակ համոզմամբ ու քաղցրութեամբ զՀայս ի կրօնական միութիւն բերելու, զիրենք հայածելու ելած էր : Կոստանդին Մոնոմախոս խաբութեամբ և սուտ երդմամբ զՔաղիկ Բ իրեն կանգնէին ու զինքը իւր տերութենէն կողոպտելէն ետև, Հայոց ազգային բազաւորութիւնը կործանէր էր : Իրեն ու յաջորդացը կասկածոտ քաղաքավարութիւնը' արտաբանօր և սպանութեամբ որբացուցէր էր զՀայաստան բոլոր իւր այն գաւկնէրէն, որոց զինուորական բաշտութիւնը կրնար զինքն անհաւատից դէմ պաշտպանել : Դար ու կեսէ ի վեր այլազգիք չէին դադարէր մահ, աւեր և գերութիւն հոն սփռելէն, և հարստահարութեամբ կիշխէին բնակչացը վրայ : Փրանկներն ալ իրենց կողոպտիչ և յափշտակիչ բնաւորութեանն անձնատուրք, այն փառասեր ոգովը զոր տղայական շերմնաւնդութեան մը գործբերուն հետ կմիացունէին, Փրանկները բռնութեամբ Հայոց գաւառներէն շատին տիրէր ինն, հարկապահանջ տուրքերով վրանին կրօնաւային, ու հետեւինն այնպէս մը կվարուէին որ իբրև բէ իրենց սրով տիրած ըլլային այն երկիւնէրուն : Հայրենեաց կրած այս բռնութեանց ու խեղճութեանց յիշատակը կամ տեսարանն է որ մեր ժամանակագիրին բերնէն հանել կուտայ այն անեծքներն ու դառն խօս-

les noms, ce que nos chroniqueurs latins du moyen-âge sont aux historiens de l'antiquité classique. Appartenant à une époque de décadence des lettres et de la nationalité arménienne, il reflète les idées, les instincts et les préjugés de la société au sein de laquelle il vécut; il est simple et crédule comme un pauvre moine arménien du XIIe siècle; exclusif et borné dans ses vues. Quoiqu'il ait passé sa vie dans une ville ouverte à toutes les influences politiques et littéraires, il est Arménien, non-seulement de langage, mais encore par la pensée et par le génie.

9. Comme tous ses compatriotes à cette époque, adversaire passionné du concile de Chalcédoine, tout en professant avec eux le dogme des deux natures en Jésus-Christ, il exhale ses antipathies religieuses contre les Grecs par toutes les injures qu'une ardente indignation peut lui suggérer. Sa haine n'est ni moins vive, ni moins véhémente dans son expression, contre les Turks, fléau de son pays et ennemis de la Croix. Elle n'épargne pas non plus les Franks, qui dominaient sur une partie des pays habités par les Arméniens. Si quelque chose peut excuser ces excès, c'est le patriotisme qui anime Matthieu, ce sentiment dont l'exagération peut trouver une excuse dans la générosité et le désintéressement du motif qui l'inspire. En effet la cour de Byzance, loin de chercher à ramener les Arméniens à l'unité religieuse par la persuasion et la douceur, avait pris à tâche de les persécuter. Constantin Monomaque, en attirant près de lui, par la ruse et le parjure, le roi Kakig II, et en le dépouillant de ses Etats, avait mis fin à la royauté nationale de l'Arménie; sa politique ombrageuse et celle de ses successeurs avait privé ce pays, soit par l'exil, soit par le trépas, de tous ceux de ses enfants dont les talents militaires pouvaient le protéger contre les infidèles. Depuis un siècle et demi, les Turks ne cessaient d'y promener la mort, la ruine et l'esclavage, et y dominaient en oppresseurs des populations. Les Franks, s'abandonnant à ces instincts de pillage et de rapine, à cet esprit d'ambition qu'ils alliaient aux pratiques d'une dévotion naïve, les Franks s'étaient emparés par la violence de plusieurs provinces arméniennes, les accablaient d'exactions et les traitaient comme un pays conquis. C'est le souvenir ou le spectacle de ces violences et des malheurs de la patrie, qui arrache à notre chroniqueur ces imprécations et ces paroles amères qu'il fait entendre trop souvent, et que l'on regrette de rencontrer chez lui.

քերը՝ գոր ինքն շատ անգամ լսել կուտայ եւ ավաստայ իւր գրուածքին մէջ գտնուելուն :

10. Բայց աս պակտութիւնները կերպով մը իրենց մէջ իրենց փոխարինութիւնն ունին . այս պատմաբանութիւնն որ դուրիկ դուրիկ կերբայ, ուր մտաց բռնիք արձակ համարձակ կխոյանայ, եւ որ վարժ արուեստի մը փափկութիւնները ջընդունիր, յղկած ոճէ մը ասելի ճշմարիտ ու ազգու գոյներով Հայոց ազգին մտաւոր եւ բարոյական միճակը մեզի կներկայացընէ : Կարծես քե պատմագրելու այս անհարկ կերպին ու այն բարբարոս ու աղմկայոյժ ժամանակին մէջ՝ ուր այս կերպս կգործածուէր՝ ներդաշնակութիւն մը կայ : Երէ չեմ խաբուիր, ինձ կերէի քե այս խիստ ու անհմուտ ձեռքէ ելած պատմութիւնները՝ բուն իսկ նիւրին գեղեցկութիւնը ասելի դուրս կցատրեցնեն : Ի՛նչ ցուայի տեսարան անմեղ ժողովուրդ մը տեսանէ՛ր՝ որ քրիստոնէական համակամութեամբ մը այլազգեաց անողորմ սրոյն տակ կիյնայ կմեռնի հազարաւոր մէկտեղ : Ի՛նչ յօժարակամ անձնանութիւնքն է գոր Տարոսի Հայոց վրայ տեսանէմք, որ ի հասանել խաչակրացողչունեն զգալուստ վրէժխնդրաց խոնարհելոյ Խաչին . յօգնութիւն նոցա կրօնին ի խստութիւնս սովոյ, եւ անոնց նետ պատերազմին ամեն վտանգներուն մասնակից կըլլան : Ի՛նչպէս մեծ է մեր հայկազն աբեղայն իւր հայրենասիրութեան մէջ, էբբ իւր ազնուական զգացմունքն ատելութեան եւ կրից ամբոխմամբը ջնուատացներ . Ո՛րպէս սիրենա զիւր հայրենիս, եւ կախորժի պանծացուցանել զբաշագործութիւնս որդւոցն Հայաստանի, որ պաշտպանեցին զնա եւ փառաւորեցին . ինչ ձարտասան պարգուրեամբ կպատմէ (Գլ. ԿԳ) այն հնգետասանամեայ դիւցազին մահը, որ հայրենի տունը կրողու կվազէ սուրբ ձեռքը այլազգեաց անհամար խումբերուն մէջ կիյնայ գտնուք հալածելու . անդին այս ցուայի տեսարանիս վրայ՝ պատանաւոյն ձերունի պատուն բազուկները կշլատին, ու սուրբ գետին կիյնայ : Վսեմէ նաեւ գեղի խոնարհ հովուի մը, տեր Քրիստափոր Էրիցուն մահը (Գլ. ԶԶ), որ պաշարեալ յանկարձ յայլազգեաց՝ կածապարէ իւր հօտը Եկեղեցւոյն մէջ կձողովէ, որուն քեպէտ ջորս կողմն էն սուրբ բշկամիր, սուրբ Թորոս Բողները կկատարէ, սուրբ Հացն ու Գինին կբաշխէ հաւատացելոց, որ մի ան մի բարբարոսաց սրոյն սպանդ կերբան, մինչեւ որ Տ. Քրիստափոր ու իւր երկու որդիքն Թորոս եւ Ստեփան մինակ մնացած՝ իրարու վերջին համբոյրը կուտան, ու այն վսեմ եւ հանդիսաւոր գրկախառնութենէն Ետեւ Էրեքն ալ մէկտեղ կվազեն տաճարին սեմոցը վրայ մարտիրոսական սպակն ջընդունելու : Ի՛նչ հաւատարմութիւն ազգին անկեալ բազաւորութեանը պաշտաման, եւ ի փառաւոր յիշատակ

10. Mais ces défauts portent en eux-mêmes en quelque sorte leur compensation ; cette narration où rien n'est apprêté, où rien n'arrête l'essor de la pensée, et qui n'admet point les délicatesses d'un art raffiné, nous représente l'état intellectuel et moral de la nation arménienne avec des couleurs plus vraies et plus tranchées que ne le ferait un style savamment travaillé. Il semble qu'il y ait je ne sais quelle harmonie entre cette manière inculte d'écrire l'histoire et l'époque barbare et agitée où elle était en usage. De ces récits esquissés d'une main rude et inexpérimentée, il me semble, si je ne me fais illusion, que ressort tout ce qu'il y a de beautés à l'approche même du sujet. Quel dramatique tableau que celui de ces populations inoffensives expirant avec une résignation toute chrétienne sous le glaive impitoyable des Turks qui les immole par milliers ! Quel dévouement spontané que celui des Arméniens du Taurus, qui à l'approche des croisés, saluent l'arrivée des vengeurs de la Croix humiliée, volent à leur secours au milieu des rigueurs de la famine, et partagent avec eux tous les périls de la guerre ! Comme notre moine arménien est grand dans son patriotisme, lorsqu'il n'avilit point ce noble sentiment par les égarements de la haine et de la passion ! Comme il aime son pays et se plaît à exalter les actions des enfants de l'Arménie qui l'ont défendue et illustrée ! Comme il raconte avec une éloquente simplicité (chap. LXIII) la mort de ce héros de quinze ans qui s'échappe de la maison paternelle pour se jeter au plus épais des bataillons des Turks, et celle de son vieux père, qui, à ce spectacle de douleur, laisse tomber son épée de sa main affaiblie et découragée ! Et le trépas sublime de cet humble pasteur de village, le prêtre Christophe (chap. LXXXVI) ! Surpris par les Turks, il rassemble à la hâte dans l'église ses ouailles, et pendant que cet édifice est assiégé, il célèbre les saints Mystères et distribue le pain et le vin sacrés à chacun des assistants, qui vont successivement s'offrir au fer des barbares ; jusqu'à ce que Christophe et ses deux fils, Thoros et Etienne, restés seuls, se donnent le baiser d'adieu, et après cette suprême et solennelle étreinte, courent tous trois recevoir, sur le seuil du temple, la couronne du martyr. Quelle fidélité au culte de la royauté déchue, au souvenir glorieux du siège de saint Grégoire l'Illuminateur, si riche des pieuses largesses des souverains arméniens, et alors dégradé par la pauvreté et l'oppression ! Comme il sait appeler la pitié et

արոռոյ Սրբոյ Լուսաւորչին որ երբեմն Հայոց բազաւորաց առատամեռնութեամբք կձոխանայր, և ապա աղբատութեամբ և հարստահարութեամբք նուագեալ: Ինչպէս գիտե նա շարժել զգրութիւն ու արցունքներ բախել տալ Բագրատունեաց ազնուական ու մեծ ցեղին վերջի Գագիկ Բ բագաւորին վրայ, այն հոյակապ բագաւորին՝ որ իւր ընդարձակածառայ գիտութեամբն ու բազաւորութեամբն անուանի, իրեններէն կմատնուի, իւր հարցը ժառանգութենէն կմերկացուի, ու արտառանց ու բշուառութեան մեջ կեանքը կանցընէ, և արտասուելի դաւաճանութեամբ մը կյմնցընէ:

Վերն յիշած մատենագրական կրթութեան պակասութեանը տալու է հեղինակին միւս բերութիւններն ալ՝ յորոց մտաւոր դիւրին մշակութեամբ մը կրնար ըզգուշանալ, ինչպէս չափազանցութեան սերը, բացազանջութեան հակամիտութիւնը, նոյն նկարուցու նոյն դարձուածոց յովնցուցիչ կրկնութիւնը, ամենահարկաւոր իրաց մեջ ցուցուցած վերջի աստիճանի ուղղութիւնը, և անդին նուագ կարեւոր պարագայից վրայ ցուցուցած էրկարաբանութիւնը, ուր որ իւր ազգային կամ կրօնական կուսակցութեան յարմար կուգայ:

11. Իր շարունակողը, Գրիգոր, իրենաշակերտն եղած պիտի ըլլայ, բէ որ Յունաց դեմ ցուցուցած հակառակութեանը նայինք, գոր ի Մատրեոսէ ժառանգեալ կերեւի: Ինքզինքը *երկց* կկոչէ, այսինքն, աշխարհական բահանայ, ի կարգ աշխարհի մտեալ: Իւր հայրենակցացը մեջ երեւելի աստիճան մը ունէր, վասն զի ի սկզբան անդ կտեսնեմք զինքը որ Քեսնոյ մեծամեծացն ու կառավարչին կղիմէ, երբ 1157ին բաղարացիք այլազգիներէն պաշարուելով բողին լրին գՔեսուն, Գրիգոր կյորդորէ որ իրենց պարիսպները պաշտպանեն, և անոնց հետ հոն կփակուի: Յովն. Կոմնենոս կայսեր կրկին ասպատակութիւնքն ի Կիլիկիա և յԱտրիս, Ջանգլին Փրանկաց ձեռքէն եղեսիան առնուլը, Իկոնիոյ սուլթաններուն Ռուբինեանց հետ մերք բշումական և մերք բարեկամական վերաբերութիւնքն, Կապադովկիոյ էմիրներուն և Տանշմենտի տանն հետ եղած պատերազմները, Քուրդընէ իշխանական ցեղին մարիլը, խաչակրաց Նուր-Էտտինի դեմ ձեռնարկութիւնքն, Վրաց բագաւորաց Հայաստանի մեջ Անի և Գուին բաղարաց դեմ ըրածները, Գրիգորի ժամանագրութեան զլխաւոր նիւթերն են: Ոճը Մատրեոսինէն ոչինչ ընդհատ ուսմկական է և ստորին:

12. Թարգմանութեանս մեջ շանացայ որ մեր այսերկու հեղինակաց դիմական զծերը լիովին դուրս ցատրեցնեմ. բնագիրը կարելի էր ձծին չափ հաւատարմութեամբ ամբողջ բարգմանեցի, զաղափարացն ու դարձուածոց

faire couler les larmes sur le dernier de cette noble et grande race des Bagratides, Kakig II, ce prince si remarquable par son vaste savoir et son courage guerrier, trahi par les siens, dépouillé de l'héritage de ses pères, et trainant dans l'exil et le malheur une existence terminée par la plus déplorable catastrophe!

C'est à ce manque d'éducation littéraire que je signalais plus haut dans notre chroniqueur, qu'il faut rapporter d'autres défauts qu'une culture exercée lui aurait facilement fait éviter: son amour de l'exagération, sa tendance à la déclamation, la répétition fatigante des mêmes images et des mêmes tournures, sa concision extrême dans le récit de faits très-importants, et sa prolixité dans des circonstances d'un faible intérêt, mais où sa partialité nationale ou religieuse se trouvait en jeu.

11. Son continuateur, Grégoire, doit avoir été son disciple, si l'on en juge par l'animosité qu'il témoigne contre les Grecs, et dont il semble avoir hérité de son devancier. Il se qualifie d'*երկց* (*érêts*) ou prêtre séculier, c'est-à-dire non engagé dans l'état monastique, et marié. Il occupait un rang assez considérable parmi ses compatriotes, puisque le début de son livre nous le montre s'adressant aux grands et au gouverneur de la ville de Kêçoun, lorsqu'en 1157, elle fut abandonnée par les habitants, menacés par les Turks, pour les exhorter à défendre leurs murs, et s'y renfermant avec eux. Les deux expéditions de l'empereur Jean Comnène en Cilicie et en Syrie, la prise d'Edesse sur les Franks, par Zangui, les relations tantôt hostiles et tantôt amicales des sulthans d'Iconium avec les princes Roupéniens, leurs démêlés et leurs guerres avec les émirs de Cappadoce de la maison de Danischmend, la fin de la dynastie des princes de la maison de Courtenay, les entreprises des croisés contre Nour-Eddin, celles des rois de Géorgie sur le territoire arménien, contre les villes d'Ani et de Tevin, tels sont les points principaux auxquels il touche dans son ouvrage. Son style n'est pas moins vulgaire et trivial que celui de Matthieu.

12. Je me suis efforcé, dans ma traduction, de faire ressortir dans tout leur relief les traits de la physiologie de nos deux auteurs; j'ai rendu le texte avec le plus de fidélité possible et dans toute son intégrité,

կարգն ալ գաղղիարեն լեզուին ձեռք տուածին չափ պահելով : Քարգմանութիւնս կայսերական մատենադարանին երեք բառածայ ձեռագրաց վրայէն ըրի , որ հայկական հաւարման 95,99 բուերովն են նշանակեալ , երրորդն ալ A յաւելուածն է : Առջի ձեռագիրը շատ ձարտարութեամբ գրուած է այն տեսակ բամբակէ քղբի վրայ որ յանդեպս *saslihi rouhr* կըսուի , նուրագիր գրով՝ որուն գործածութիւնը ժէ դարուն սկսաւ : Այս գրչագիրս որ ընդհանրապէս շատ ուղղագիր է՝ Մատթի ժամանակագրութեան առջի բսանեհինգ գլուխները կպարունակէ , մինչեւ ի ՇԼ Հայոց բուսկանը . (1 մարտ 1081-28 փետրուար 1082):

Փրչագիրն բ. 99 եւրոպական քղբի վրայ գրուած է նուրագիր , երկիջեան , յանարուեստ եւ ի տխմար գրչէ , որ խւր օրինակին մեջ այնչափ սխալ ու զանցառութիւններ կընէ , որ շատ անգամ անիմանալի է : Բայց առջինէն աւելի անբերի է . վասն զի մինչեւ ի ՄԼ գլուխը կհասցունէ , Հայոց ՇԿ քիւր (22 փետրուար 1111-21 փետր. 1112):

Երրորդ ձեռագիրը օրինակ մի է վերջին հարիւր երեսուն գլխոցն Մատթի եւ շարունակութեանն Փրիգորի երկցոս՝ որ կհասցնէ ցՈԺԱ քիւր (9 փետրուար 1162-8 փետր. 1165) : Այս օրինակը 1849ին գաղղիարէն ի Վենետիկ երիտասարդ եւ գիտուն Հայ մը , Քերպատիւ Խորէն Վ. Գալֆայեան , Ս. Ղազարու վանիցը հինգ ձեռագրացը վրայէն , օրինակաց տարբերութիւնները լուսանցքը խնամօք նշանակելով :

Այս երեք ձեռագրաց ընթերցումներուն բաղդատութեամբը շանացայ բնագիրն ուղղագրել : Այս առջի երկասիրութիւնս գրելէն ու բնագիրս ամբողջ գաղղիարէնէն էտրն սկսալ իմ քարգմանութիւնս : Արդէն ասոր մեկ հատուածը 1850ին երեւցած էր , այսու մակագրով . *Պատմութիւն Ա. խաչակրաց* , սկսեալ ի ՃԾ գլխոյն մինչեւ ի ՄԾԳ : Քարգմանութեանս վրայէն անցալ , նոր ինոր հետագօտութեամբը լուսացունելով ու աւելի խորին բնութիւն մը ընելով այն յիշատակարանին՝ յորոյ մեկնութիւն ձեռք գարկի :

Երկրորդ հատորն՝ որ յինն հայ հեղինակաց է կազմեալ , ոմանք ամբողջ եւ ոմանք հատուած հատուած , զմեզ մինչեւ ի 1575 պիտի հասցնէ , ժամանակ՝ յորում փոքր Հայոց բազաւորութեան կործանումը՝ քրիստոնէից սուրբ երկիրն առնելոյ վերջին յոյսը մարեց :

en reproduisant l'ordre des idées et des phrases autant que le comporte le génie de notre langue. Ma version a été faite sur trois manuscrits in-4° de la Bibliothèque impériale de Paris, cotés, les deux premiers sous les nos 95 et 99 de l'ancien fonds arménien, et le troisième, classé dans le supplément A de ce même fonds. Le manuscrit n° 95 est tracé avec assez d'élégance sur cette sorte de papier de coton appelé improprement *papier turk*, dans la forme d'écriture cursive que l'on nomme *նուրագիր* (*nódrakir*), c'est-à-dire *écriture de notaire ou de chancellerie*, et dont on fait remonter l'usage au commencement du xviie siècle. Le texte, qui est ordinairement assez correct, comprend les cent vingt premiers chapitres de la Chronique de Matthieu, jusqu'à l'année 530 de l'ère arménienne (1er mars 1081-28 février 1082).

Le manuscrit n° 99 a été transcrit sur papier d'Europe, en caractères *nódrakir*, sur double colonne, par un scribe à la main inhabile et ignorant, qui a fait dans sa copie tant de fautes et d'omissions, qu'il l'a rendue souvent inintelligible. Mais il est plus complet que le précédent, puisqu'il va jusqu'au chapitre CCVII inclusivement, 560 de l'ère arménienne (22 février 1111-21 février 1112).

Le troisième manuscrit est une copie des cent trente-deux derniers chapitres de la Chronique de Matthieu et de la continuation de Grégoire le Prêtre, l'année 611 (9 février 1162-8 février 1163). Cette copie a été faite en 1849, par un jeune et savant Arménien, le R. P. Corène Calfa, sur cinq exemplaires que possède la bibliothèque du couvent de Saint-Lazare de Venise, et dont il a eu soin de noter en marge les variantes.

C'est en comparant les leçons que m'ont fournies ces trois manuscrits, que j'ai cherché à rétablir le texte original. Après avoir exécuté ce premier travail et avoir transcrit mon texte en entier, j'en ai entrepris la traduction. Un fragment en avait déjà paru en 1850, sous le titre de : *Récit de la première croisade*, à partir du chapitre CL jusques et y compris le chapitre CCLIII. J'ai refait ma version en l'améliorant par de nouvelles recherches, et par une étude plus approfondie du monument que j'ai entrepris d'interpréter.

Le tome second, qui se compose de neuf auteurs arméniens, soit en entier ou par extraits, nous conduira jusqu'en 1575, époque où la destruction du royaume de la Petite Arménie enleva aux chrétiens d'occident leur dernière espérance de reconquérir la Terre-Sainte.

Հայոց բուականութեանը հասարակաց բուականին հետ տուած յարմարութիւնս՝ երկարօրէն ցուցուցած էմ իմ *Zhsaqosropխնի գնայխակսն ժամանակագրութենէ* ըսուած գործքիս մէջ, որ շատոնցուրէն ի վեր տպուելու հետ է, բայց տպագրութեան երկար ու տաժանական աշխատութեան պատճառաւ ուշացաւ : Այս գրքիս մէջ իմ գործածած այլ էս այլ բուականներս համառօտագրութեամբ էմ նշանակեալ, որոց հիմակուրէն կուզեմ բանային տայ, որովհետեւ ասոնցմէ շատերը երբեմն երբեմն այս գրոցս ծանօթութեանցը մէջ կհանդիպին : Նշանագրով բուականէ մը ետեւ *È. A.* որ զայ՝ կնշանակէ *Ère arménienne* (Հայկական բուական) : *È. Nat.* ère de la Nativité, (Ամ ծննդեան) զոր Սամուէլ Անցեցի ժամանակագիրը կգործածէ, էս որ երկու տարի առաջ է մեր սովորական քրիստոնէական բուականութեան սկսելէն, զոր էս *È. Ch.* (Ամ քրիստոսական) համառօտագրութեամբը կներկայացնեմ : Նոյն գործքիս մէջ նաեւ հայկական աշխանագրական ու պատմական անուանց գաղղիարեանի մէջ տառագրութեան բունած ոճիս պատճառները տուած էմ ու արդարացուցած :

ԵՂՈՒԱՐԴ ՏԵՒԼՈՐԻԷ.

La détermination sur laquelle est basée la concordance que j'ai établie entre l'ère arménienne et l'ère chrétienne est exposée tout au long dans mes *Recherches sur la chronologie arménienne*, ouvrage depuis longtemps en voie d'impression, mais dont l'apparition a été retardée par les exigences d'une exécution typographique longue et difficile. Dans ce livre, les différentes ères que j'ai eu l'occasion d'employer sont indiquées par des abréviations dont je vais dès à présent donner la clef, parce qu'il y en a plusieurs qui reviennent quelquefois dans les notes qui accompagnent ma traduction. Après une date énoncée en chiffres : *È. A.* signifie *ère arménienne*; *È. Nat.* ère de la Nativité, qui est celle dont fait usage le chronographe Samuel d'Ani, et qui part de la deuxième année avant l'ouverture de notre ère chétienne vulgaire, que je représente par l'abréviation *È. Ch.* On trouvera dans le même ouvrage les raisons qui expliquent et justifient le système de transcription en lettres françaises que j'ai suivi pour les noms propres arméniens, géographiques ou historiques.

ÉDOUARD DULAURIER.

ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԳ ՈՒՅ.

Յունուար ամսոյն բերրին հրատարակութենէն քիչ մը վերջը՝ *Օրհնեալ որ սիրեն զնեզ Հայաստան* անուամով բերրուածին վրայ գաղղիարէն գովեստի բուրդ մը ընդունեցանք մեր հայրենակցէն ի Մկրտիչ Էֆենտիէ Պօղոս-Պէյ-Տատեան : Պ.Քաղես Պեռնարի էս Պ. Ռուբրի դատաստանները հրատարակելէս ետեւ, մեր ընթերցողները յոգնեցընելու վախը՝ մեզի լուծ տուեր էր այս նոր դատաստանին վրայ . բայց միւս կողմանէ՝ Օրագրիս վախճանին պակասութիւն մը ըրած կրնամք ըլլալ երէ այս առիբը վախցընելու ըլլամք քանի մը խօսք ըսելու զայն առայց պատանուոյն՝ որոյ ապագային վրայ գեղեցիկ ու իրաւացի ակնկալութիւններ ունիմք :

Մկրտիչ Էֆենտիէն քեպէտ դէռ էս դէռահասակ՝ հայրենակցացը բարւոյն համար խորհուրդս երկնէ : Իւր ազգատոհմին բարձրաստիճանաւ կոչուած ըլլալով իր հայրենեացը վրայ ազդեցութիւն ունենալ, իւր բոլոր ջանքն այն է՝ որ կարենոր ծանօթութեամբք հմտանալ, որպէս զի ազգու էս կարելի ընէ զայս : Բնութեամբ մըտացի, էս սուր բախանցողութեամբ զարդարեալ՝ իւր ջանքը յաջողութեամբ կպատկուի : Իր բուրքը կարդալը միայն բաւական է առ ի միտ առնուլ քէ այն մատող սիրտը ինչպիսի սիրով է լցեալ : Ամեն բանէն աւելի մեր հայրենասիրութիւնն է որ զինքն ի գորով է շարժեր . մեր հասարակաց հայրեն-

UN JEUNE PATRIOTE.

Quelques jours après la publication de notre numéro de janvier, contenant notre hymne intitulé : *Bénis soient ceux qui aiment la pauvre Arménie!* nous recevions au sujet de cette poésie une lettre en français d'un de nos jeunes compatriotes, M. Mekerditch-Efendi-Boghos-Bey-Dadian. Après avoir déjà publié les critiques de M. Thalès Bernard et de M. Jules Rouquette, la crainte de fatiguer nos lecteurs en les entretenant encore de nous-même, nous avait d'abord engagé à passer celle-ci sous silence; mais nous croirions manquer au but même de notre journal en laissant échapper cette occasion de dire quelques mots d'un jeune homme sur lequel nous fondons les plus belles espérances.

M. Mekerditch Dadian, tout jeune qu'il est, s'est consacré tout entier à ses concitoyens. Appelé par la haute position de sa famille à avoir de l'influence sur les destinées de sa nation, tous ses efforts tendent à acquérir les connaissances nécessaires pour la rendre aussi efficace que possible. Doué d'ailleurs d'une intelligence vive, d'une perspicacité rare, ses travaux sont couronnés du succès désiré. Ne suffit-il pas de parcourir sa lettre pour comprendre tout ce qu'il y a d'amour dans ce jeune cœur? Ce qui le touche le plus, c'est le sentiment patriotique qui nous a inspiré; notre attachement commun à la même patrie nous en fait un

Եացը վրայ ունեցած ճգմունքը զմեզ իւր Էղբայրը կընէ : Որպիսի բախժութիւն այն խեղճ Հայաստանին վրայ. այն *անհողի մարմնոյն, այն դիակին*, զոր զօրաւոր շունչ մը միայն կրնայ ի կեանս վերակոչելու :

Երէ մեր օտարազգեաց դրուատեացը Էրախտապարտ Էղանք, զորս հազիւ կճանցնայինք, շատ աւելի բաղցր է մեզի մեր Էրիտասարդ հայրենակցին ու բարեկամին վկայել թէ իր բուրբը հրջափ ախորժելի էկաւ մեր սրտին : Մեծապէս շնորհակալ էմք իր տուած բազալերութեանցը . իւր բարեյորդոր խօսքերը, ընդ այնոցիկ՝ զորս յաւելու իւր հոգակաւոր դաստիարակն ու մեր բարեկամը Պ. Ռոմէն Քոռնիւ, մեր Էրկասիրութեանցը զօրաւոր օգնութիւն մը պիտի ըլլան : Մեր աքժերէն շատ աւելի մեծ ընդունելութիւն մը գտած ըլլալով, ջանանք զեք արժանի ընել զմեզ այն սիրալիր համակրութեանց՝ զոր մեր Էրգերը բարեկամաց սըրտին մեջ զարթոցին :

Ոչ. չէմք կրնար ամենեւին մեր զմեզ Մկրտիչ Էֆենտիին խօսքին համեմատ մեր ազգին վերածնունդը գործողս համարիլ . սակայն երէ ընտիր հայրենասէրք մեզի ձեռք Էրկնցնեն, ու մեր ջանիցը նետ իրենցը միացընեն՝ ամենայն իրաւամբ կրնամք յուսալ թէ քիչ տառնեն մեր բշուառ. Հայրենեացը համար նոր դար մը սկսի Էրջանկութեան :

ԱՌ ԽՈՐԷՆ Վ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ.

Սիրելի Քերթոյ.

Ընդունեցայ ձեր *Օրհնեալ սր սիրեն զնեզ Հայաստան* վերնագրով գեղեցիկ քերթուածը : Արտասուալից աջօք սխրացայ ձեր պարզ ու անուշ լեզուին, եւ ձեր ազնուական եւ վեհ զաղափարաց վրայ : Գորովեցայ մանաւանդ այն հայրենասէր զգացմանը վրայ՝ որ ձեզի շնչեր է. միանգամայն մեր բշուառ ու սիրելի ազգին վրայ ունեցած ձեր վեհանձն ու խորին սիրոյն վրայ : Այն, Հայաստան ձեզի պէս մարդկանց կարօտի. աւանդ, մեր հիմա ուրիշ բան չեմք՝ բայց երէ անհողի մարմին մը . ով այս դիակին շունչ պիտի տայ զինքն ի կեանս վերակոչելու . Գոռք, ով սիրելի քերթող, որովհետեւ Աստուած ձեզի տուեր է զիւրական բարբառոյ կարողութիւն մը, որ բաւական է ժողովրդեան ոգին շարժել ու վառել : Կազաչեմ շարունակեցէք զրել . մեր ցաւազին սրտերուն համար ձեր Էրգերը սիրտ մանէ աւելի բան մըն է. ապագայի մը ակնկալութիւն են, այն ծիրանի գօտին՝ զոր դուք այնպէս գեղեցիկ կնկարէք. եւ որ մեր սրբազան լեռանցը վրայ յախտնեալան պակի մը պէս աստաւածազիր կիպայլիլի : Գրեցէք, այո զրեցէք. ձեր աւետարանական եւ հայրենասիրական ձայնը արձակեցէք ընդ ամենայն կողմն Էրկնից, որ տանին զայդ յն եւ պարան է բողբոջել ու պողպարել :

Ատոնք ոչ երէ միայն իմ անձնական զգացած տպաստութիւններս են զոր կհաղորդեմ հոս ձեզի. ձեր գեղեցիկ քերթուածը սուրիկարդալ նաեւ իմ սիրելի ու պատուական Գաստիարակիս Պ. Ռոմէն Քոռնիւի, որ ինչպիս զիտէք, Գաղղիոյ իմաստնագոյն անձինքներէն մեկն է, եւ ներդրակ ինքնին շատ մը ընտիր Էրկասիրութեանց : Սխրացաւ ինքք ձեր քերթուածոյն ձոխութեանն ու մեծութեանը վրայ. ու իր եռանդուն սերը թէ

frère. Que de tristesse à la pensée de cette pauvre Arménie, de ce corps sans âme, de ce cadavre qu'un souffle puissant peut seul rappeler à la vie!

Si nous avons été sensible à l'approbation des étrangers que nous connaissons à peine, à plus forte raison sommes-nous heureux de témoigner à notre jeune compatriote et ami combien sa lettre a été douce à notre cœur. Nous ne saurions trop le remercier de ses encouragements. Ses bonnes paroles, jointes à celles de son digne et illustre maître, notre ami M. Romain-Cornut, nous seront d'un puissant secours dans nos travaux. Apprécié au-delà de notre mérite, nous nous efforcerons au moins de nous rendre digne de la vive sympathie que nos chants ont éveillé dans des cœurs amis.

Nous sommes certes bien loin de nous croire, avec M. Dadian, le pouvoir d'opérer la régénération de notre peuple; mais que nos patriotes nous tendent la main et joignent leurs efforts aux nôtres, et nous avons tout lieu d'espérer que bientôt s'ouvrira pour notre malheureuse patrie une ère nouvelle, une ère toute de prospérité.

A MONSIEUR CORÈNE V. CALFA.

Mon cher Poète.

Je viens de recevoir votre belle poésie, intitulée : *Bénis soient ceux qui aiment la pauvre Arménie!* Les yeux pleins de larmes, j'ai admiré votre langage si simple, si doux, et vos idées si nobles et si élevées. J'ai été touché surtout du sentiment patriotique qui vous a inspiré, et de votre attachement si généreux et si profond pour notre malheureuse et chère nation. Oui! l'Arménie a besoin d'hommes comme vous; nous ne sommes plus hélas! qu'un corps sans âme: Qui soufflera sur ce cadavre pour le réveiller et le rappeler à la vie? Ce sera vous, mon cher poète, puisque Dieu vous a donné la puissance des accents magiques qui ébranlent et enthousiasment les masses populaires. Je vous prie en grâce: continuez d'écrire; vos chants sont plus qu'un soulagement à nos cœurs affligés; ils sont une espérance d'avenir, ils sont cet arc-en-ciel que vous avez si bien décrit, et qui brille comme une éternelle couronne mise par la main même de Dieu sur le front de nos monts sacrés. Oui! écrivez, écrivez: jetez votre parole évangélique et patriotique à tous les vents du ciel, qui la porteront dans les cœurs où elle doit germer et se féconder.

Ce ne sont pas seulement mes impressions personnelles que je vous communique ici: j'ai fait lire vos beaux vers à mon cher, et vénéré maître, M. Romain-Cornut, qui est, comme vous le savez, un des plus savants hommes de la France, et auteur lui-même de plusieurs ouvrages justement estimés; il a admiré l'ampleur et la magnificence de votre poésie, et vous avez conquis du même coup, pour vous et pour l'Arménie, ses plus vives sympa-

ձեր անձին եւ քէ Հայաստանի վրայ ստացայք : « Պետք է որ, բնակ, ձեր ազգը պարծանօք տեսնայ իր ծոցին մէջ այսպիսի երիտասարդ ու գեղեցիկ հանճար մը : » Եւ ետքէն տակցուց . « մեծ յոյս » : Յիրաւի, սիրելի բարեկամ, այսպիսի մարդու մը այս կերպ ձեր վրայ բրած դատաստանը՝ զիս մեծապէս ուրախացուց : Երբ եւ օտարազգիք ձեր տաղանդին յարգը կճանաչեն, երբ դուք այսու օրինակաւ սիրելի կրնէք զՀայաստան նաեւ անոնց՝ որ հետը ամենեւին կապ մը չունին, հապա սրջափ առասել մեզ որ որդիք եմք նորա, եւ ձեր եղբարքը :

Բայց դուք՝ միայն լուս գրելով ու ձեր գործքերովը քաղաքականացնելու աշխարհի ուշադրութիւնը Հայաստանի վրայ դարձունելու միայն գոհ չէք ըլլար. դուք կաշխատիք միանգամայն ձեր իմաստուն հարազատին Ամբրոսիոս վարդապետին հետ, ընդ հայրական տեսչութեամբ մեր անուանի գերապատիւ Սարգիս վարդապետին Թեոդորեան, որ իւր ազգին սիրոյն համար այնչափ բան է քաշած, դուք կըսեմ կաշխատիք հոս Փարիզու մէջ դաստիարակելու Հայաստանի առոյգ տղոց զաղբական մը՝ որ օր մը իրենց հետ պիտի տանին յԱրեւելս զգիտութիւնս եւ զքաղաքականութիւնս՝ զոր աշխարհիս առաջին քաղքին մէջ կտորվին, որոց վրայ կատարենք դուք քրիստոնեական խնամքը, ըստ մեր եկեղեցոյն յստակ ու սուրբ անուորեանցը :

Որքանիք արժանիք մեր ազգովին երակտագիտութեանը : Ապահով եղիք երեքնիդ ալ որ երբեք պիտի չզլացուի ձեզ այդ :

Իսկ ես՝ քէ եւ դեռ երիտասարդ, եւ ուրիշ հեղինակութիւն մը չունիմ բայց զոր սերն ու մտերմութիւնն տայ, երջանիկ համարիմ զիս որ կրնամ զովարանել զձեզ եւ ի սրտե զիս գասանել :

Ձեր ականածու աշակերտն ու բարեկամ

ՄԿՐՏԻՉ ԷՅԷՆՏԻ ՊՕՂՈՍ ՊԷՅՏԱՏԵԱՆ.

Ի Փարիզ, 1 Մարտ 1858.

thies. « Votre nation, m'a-t-il dit, doit être bien fière de voir « naître dans son sein un si jeune et si beau génie. Il y a là, « m'a-t-il ajouté, une grande espérance. » Vraiment, mon cher ami, j'ai été bien heureux d'entendre faire ainsi votre éloge par un tel homme. Si les étrangers même apprécient votre talent, si vous faites aimer ainsi l'Arménie par ceux qui ne tiennent à elle par aucun lien, que doit-ce être de nous qui sommes ses enfants et vos frères?

Mais vous ne vous contentez pas de bien écrire et d'appeler par vos œuvres l'intérêt du monde civilisé sur l'Arménie; vous travaillez encore, avec votre savant frère le vartabed Ambroise Calfa, et sous la direction paternelle de notre illustre et vénéré vartabed le père Théodore Sarkis, qui a tant souffert pour l'amour de sa nation; vous travaillez à élever, ici à Paris, une jeune colonie d'enfants Arméniens, destinés à porter un jour avec eux dans l'Orient les arts, les sciences et la civilisation qu'ils puisent dans la première ville du monde, et à laquelle vous ajoutez le généreux ferment de la piété chrétienne, selon les pures et saintes traditions de notre Église.

Que de titres à la reconnaissance nationale! soyez persuadés, tous les trois, qu'elle ne vous fera point défaut.

Pour moi, quoique bien jeune encore, et sans autre autorité que celle que donnent l'amour et le dévouement, je suis heureux de vous applaudir et de me dire du fond du cœur

Votre respectueux disciple et ami

MEKERDITCH EFENDI B. BEY-DADIAN.

Paris, 1 mars 1858.

Հ Ա Յ Ա Ջ Ե Ա Ն Ս Ո Ւ Բ Հ Ա Ն Գ Ա Վ

ՏԵՐ ՆԻԿՈՂՈՍ ՊԱԼԵԱՆ.

Մարտի 12ին ծաղիկ հասակին մէջ կրողուր կեչէր աշխարհես Մեծապատիւ Տեր Նիկողոս Պալեան, յետ լցուցանելոյ զայն եւ պայծառացուցանելոյ ազգի ազգի չքնաղ շինութեամբք եւ առաքիւնի գործովքն բարութեան :

Այս ազգային անակնկալ ծանր կորստեանը մխիթարութիւն մը որ կայ՝ քէ իւր վսեմափայլ Ազգատոհմին եւ քէ բարեկամացս սրտին՝ այս է, որ բոլոր մեր ազգային եղբարց որ ի Պօլիս եւ ի Փարիզ ցուցուցած անկեղծ ցան ու սուրբ կվկայէր քէ սրջափ սիրելի, ցանկալի ու պատկանելի եղած էր Մեծապատիւ Հանգուցեալը իր աստուածապաշտութեամբն, հաստատուն առաքիւնութեամբք, ողորմած բարութն, լուսաւոր հանճարովն ու ազգասէր յօժարութեամբք : Մեծի ու պզտիկի սերը իրեն գրաւած ատենը՝ վեհափառ

Սուրբանին ալ սիրտը իրեն ձգած էր իւր հաւատարիմ եւ հանճարեղ ծառայութիւններովը : Այսպիսի սակաւագիւտ բախտ մը կգործածէր եւ ոչ այնչափ յանձին ինչ օգուտ՝ որջափ խեղճ ու աղքատ տնուորաց օգնելու եւ բարերարելու :

Անոր համար է որ ժողովուրդը լացաւ զինքը, ու արտասուօք յուղարկեց զնա ի հայրենիս իւր՝ ի հանգիստ եւ ի վառս յախտենական : Ժողովրդեան մը բափած արցունքը՝ անկեղծ է. երանի անոր որ ընդհանուր հեծութեան ու արտասուաց ողբերու մէջ կրօջի ի մշտազուարճ բերկրութիւն եւ ի կեանս յախտենից

Այս տարածամ ու սգալի մահուանը վրայ մեր զգացած խորին ցաւը հետեւեալ տխրագիծ տողերովը լուսահոգի Հանգուցելոյն վսեմափայլ Հօրը կայտնեկնք :

ՎՍԵՄՈՒՅՆ ԵՒ ԱԶԳԱՍԻՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ԱՄԻՐԱՅԻ ՊԱԼԵԱՆ ՈՂՁՈՅՆ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆՔ Ի ՔՐԻՍՏՈՍ .

Այն դմնդակ կորուստը զոր այս օրերս Աստուծոյ անքնին նախախնամութիւնը հասնեցաւ . Ձեր բարեպաշտօն սրտին կրել տալու, այնչափ առաւել վշտարեր եղաւ մեզ ու այնչափ արտասուալի՝ որչափ անակնկալ էր ու ամենեւին անյուսալի . . .

Այո, Մեծապատիւ Ամիրայ, մեր մարդկային մտացը եւ սրտերուն համար անյուսալի իմն էր՝ որ աստճածային բարեկարգութիւնը ուզենայ զրկել զՁեզ եւ զմեզ յանկարծ այնպիսի մեկ սըրբասուն ու առաքինակրօն Արդարեւ մը՝ որ երկրիս վրայ երկնից գրութեան գործիք մըն էր եղած այնչափ բիւրաւոր աղքատաց համար, ու իւր պարկեշտ, ազգասեր ու վեհանձն սրտովն, մտաւորական շքեղ ձիրքերով, առաւ բազմադիմի վայելքովը ու ապագայ մեծամեծ բարեաց աներկրայ յուսերովը՝ առ հասարակ մեծի եւ փոքու օրինակ բարի եւ յորդոր ի յաւուրիսն եւ ի քրիստոնէական եղբայրսիրութիւն : Արդարեւ ինչպէս կարելի էր հաւատալ՝ որ Աստուած չլսէ այնչափ բիւրաւոր բերաններէ ելած սրտեռանդն պաղատանքներն եւ օրհնութիւնները այնպիսի անգին կեանք մը բազմամեայ երջանկութեամբ պսակելու :

Ո՛հ, ընդունայն խորհուրդք մեր եւ յոյս ակնկալութեան : Մեր կաղօրեմք ու կմաղքեմք յուսով եւ հաւատով, բայց երբ կտեսնեմք որ ոչ ըստ մեր փափաքանաց եւ ըղձից տօթինէ Աստուած, կըքանիմք եւ կուլամք իբր քէ չլսէր մեզի ու մեր աղօթքն ընդունած չըլլար : Եւ այս առաւել այն ատեն՝ երբ անելի յայտնի կերպով Աստուած մեր խնդիրքը կատարած կըլլայ :

Անաւանիկ այնչափ եռանդուն աղօթներն ու օրհնութիւնները որ Ձեր ազնուափայլ Որդւոյն կենացը համար կմատուցանէին ազգայինք եւ օտարք առ հասարակ՝ բազմամեայ երջանկութիւն իրեն շնորհելու, լսեց Աստուած եւ կատարեց լիութի առատութեամբ, մեր աղօթիցը լրմանն հետ՝ Արդարոյն առաքինութիւնները միանգամայն պսակելով : Մեր բազմամեայ կեանս կմաղբիւնք, ինքն Տէր գլխախնեականն եւ զանսպատելին հասնեցաւ իւր սիրելւոյն եւ ընտրելոյն պարգեւել :

Մխիթարուեցէք ուրեմն, ո՛վ վսեմափայլ եւ աստուածասեր Ամիրայ, մխիթարուեցէք այն կորստեանը վրայ՝ որով Ձեր ամենասիրելի Որդին դեռ աշխարհիս ցաւազին վիշտերը բտեսած իւր յարազուարճ երջանկութիւնը գտաւ : Ի՞նչ է այս աղցաւոր ու ապականացուկեանքը որ այնչափ ցաւ տայ մեզ, մանաւանդ՝ երբ ասկէ ելելովմիս է որ անանց ու մշտազուարճ կեանքը պիտի գտնեմք ու վայելեմք անկասկած եւ անկորուստ :

Եւ անա այն անպատու ու անտխուր կեանքն է որ գտաւ ու կվայելէ՝ Ձեր նախանձելի Որդին, որուն ինչպէս կեանքը՝ այսպէս եւ սիրտն եւ հոգին մատաղ մնաց միշտ ու անշաղկաւ աշխարհիս սուտ հրապոյրներէն . զարմանալի, սիրելի, ու փափաքելի երկրիս վրայ, եւ իւր վսեմաշուք Ազգատոհմին զարդն ու պարծանք, զարդ եւ անդրանիկ պտուղ՝ նաեւ Աստուծոյ արքայութեան փառացը մեջ . անելի պատուեալ ու անելի սիրելի հոն յանման Քաղաւորեն՝ քան որչափ սիրոյ էր արժանացեալ հոս երկրաւոր մահկանացու բազաւորին առջեւ :

Երանի Ձեզ, Քրիստոսասեր Ամիրայ, որ Ձեր ամենուն քաջածանօր աստուածապաշտութեանը այսպիսի արժանաւոր Պայազատ ստացայք : Երանի Ձեզ որ այնչափ խնամք ու հոգն որ ունեցայք՝ հարիւրապատիկ արդ կենձէք երկնից ոսկերոյս դաշտերուն մեջ : Եւ երանի Ձեզ եւ բիւր երանի որ այն ճնողական որդեսեր աշուրներն որ արդ լի են արտասուօք՝ լի են եւ երկնային հաւատոց մշտապայծառ յուսով, որով ոչ միայն Ձեր սիրելի Որդւոյն յախտենական փառքն ու անբառամ պսակը կտեսնէք կմխիթարութիւք, հապա նաեւ քէ որչափ մեծ ու աստուածահաճոյ գոն էր զոր ըրիք արդ ի նմա, եւ քէ որչափ մեծ վարձք ու փոխարեն պատրաստած է Աստուած Ձեր ամնուտեջ համբերութեանն ու ազնուապաշտօն համակամութեանը :

Չգոյն անա եւ մեր վշտացեալ սրտերը կմաղբին Ձեր բարեպաշտութեանը՝ եւ լուսանոզի Արդարոյն առաքինասեր եղբարցն ու համեստակրօն Ամուսին Տիկնոջը համար, որոց առանձին առանձին մեր մեծարանաց, սիրոյ եւ ցաւակցութեան ողջոյններն ընծայելով, մնամք .

Ձեր վսեմափայլ Մեծութեանը երջանկութեանն համար Աղօբարարք

ՍԱՐԳԻՍ ՎԱՐԳԱՊԵՏ ԹԷՌՈՐՈՒՆԸԱՆ
ԱՄԲՐՈՍԻՍՍ ՎԱՐԳԱՊԵՏ ԳԱՅՅԱՅԵԱՆ
ԽՈՐԷՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏ ԳԱՅՅԱՅԵԱՆ

Ի Փարիզ, ի Հայկագեան Վարժարանի, 9 Ապրիլ, 1858.

Յ. Գ. Ազգային վարժարանիս աշակերտքն ալ իրենց խօնարն եւ որդիական յարգութիւնը Ձեր Մեծութեանը կմատուցանեն : Ո՛հ, լսէ Աստուած մեր այն անմեղ տղայոց աղօթքը զոր մեծ արտասուացը հետ խառնեցին Բարձրելոյն զիմաց Ձեր ազնուափայլ լուսանոզի Որդւոյն եւ բոլոր մեծաշուք ազգատոհմին համար, Հանգուցելոյն սակաւօրեայ՝ բայց բազմաբղիւն կեանքը Ձեր անգին կենաց արեւուն վրայ կրկնապատիկ անեցընելու :

ՄԵԾՍՊԱՏԻՒ Ս. ԱՌԱՔԵԼ ԷՖԷՆՏԻ ՏԱՏԵԱՆ .

Տառեան ազնուաշուք տոհմին զարդ՝ Մեծապատիւ Սիսակ Առաքել Էֆեւստին, այն սակաւագիւտ անձանց մեկն է՝ որ իրենց անուամբը, հանձարովը, կրթութեամբն, սրտիւր եւ գործօրը՝ զարդ են միանգամայն եւ պարծանք Ազգիս, քէ ներքնոց եւ քէ օտարաց առջեւ : Իւր հաւատարիմբնութիւնը իրաճանաչ տնտեսութիւնն ու աշխոյժ գործառնութիւնները՝ շուտով Օսմանեան պետութեան վստահութիւնը գրասեցին : Շատ անգամ պետութեան այլ եւ այլ պաշտօնները իրեն յանձնուեցան, եւ ամեն անգամ զիտցաւ իւր պատիւը ամենայն իբրօք պահել եւ յաճախել : Վառօղարանի կարեւոր գործոցն ու պիտոյիցը համար առաքեցաւ ի Փարիզ, ի Լոնտոն եւ ի Պրիւսիէ, եւ արդ ամենայն ճարտարութեամբ ի գործ դնելով իւր պաշտօնը՝ կըդառնայ անաւասիկ իւր սիրելեացը զիրկը, պատուելի եւ դրուատելի յաւետ ի Պետութենէն՝ որոյ ծառայութիւնը աջալուրջ հաւատարմութեամբ հանեց դարձեալ ի գլուխ, ըղձալի յիւրոցն՝ որոցմէ տասնըհինգ ամսէ ի վեր կպանդխտի . եւ մեզ՝ այնչափ անելի ցաւալի՝ որչափ որ այս տարուան մը միջոցիս մեջ ստեպ տեսութեամբք եւ մտերիմ խօսակցութեամբք առիթ ունեցեր էինք ճանչնալու եւ յարգելու Մեծապատիւ Պայազատին ազնուական ու բարեպաշտօն ոգին, ուղիղ եւ անկեղծ սիրուր եւ ճշմարիտ ազգասիրութիւնը : Ամեն կիրակի եւ տօն օրեր՝ վարժարանիս ազգային մատրանը զարդն ու փառքն էր իւր եռանդուն աղօթասիրութեամբք . բարի օրինակ եւ գրգիռ ազգայնոց եւ աշակերտաց վարժարանիս :

Հետեւեալ յանպատրաստից գուրցուած տաղը փոքր ի շատե կյայտնէ մեր մտերիմ սերը, եւ իրմէ բաժնուելունս զգացած անկեղծ ցաւը :

ԱՌ ԱՋՆՈՒԱԶՈՒՐ ԵՒ ՄԵՆԱՊՍԻՒ

Ս. ԱՌԱՔԵԼ ԷԾԷՆՏԻ Յ. Պ. ՏԱՏԵԱՆ.

ԱՓ ՅԱՓՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ՈՂՋՈՅՆԻ.

Ր. — Ի նանիր այսօր երկինք ծիծաղին՝
 Ձի՛ մեր ժրպիտս ազդեն ի դեմ ցաւագին.
 Ի գնար բախժիցս ըզմեզ խնդրէ ցրել սիւք.
 Անոյ՜ սա սիւք է որ նրաւք քեզ շնչեն
 Հայրենեաց մարզին :

Աւանիկ հաշտ բնութիւն առ քեւ նորափայլ,
 Անա աշոյղ նրմայք ի ջուզ արձակեալ,
 Երբ ով Վեհագն, ի զիրկս ճն քոց սիրելեաց.
 Նոցին անձուկք ընդ քեզ եւ իղձքն ուղեկցին,
 Եւ մեր ուխտք սրբաին :

Ե՛րբ, մի յարտօսք ի մեր հայիս խանդակար,
 Մեզ քոզ ըզցաւս, մի քեզ բաժինք էլցնէ յայդ,
 Մեզ՝ որ ի քեզն անդ բարեկամ լիասիրտ
 Ցարդ ունեաք, նըպատտ յորդոր քաջալեր
 Սփոփանս ի վիշտ մեր :

ՏԷՐ Յ. ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ ԲԺԻՇԿ.

Ամսոյս 7ին տեսանք տխրութեամբ մեր ազնիւ բարեկամ Տէր Յակոբ Արզումանեանին Փարիզէն մեկնիլը, որ մայրաքաղաքիս մէջ կենացը տասնըմեկ տարին անցուց օգտակար գործունէութեամբ :

Նաւանդուն եւ ձեռներեց բնութեանը հետ ոգեկան ճիւղերով եւս գարդարուած, Տէր Արզումանեան մատաղ հասակին մէջ իսկ հասկըցաւ այն մտաւորական անգգայութենէն դուրս ելլելուն հարկը, յորում կըըտնուին դեռ աւանդ, մեր Արեւելեայց շատերը : Սակայն բարեկեցութեան նրապոյրները չորս կողմն առած՝ ամեն բան զիրքը անգործ կեանք մը անցընելու եւ ինքզինքը այն ամենայն գուարձութեանց տալու կյորդութիւն, յորս ընկղմած էն եւ կընկղմին տակաւին ազգերնուս մեծատանց որդոց շատերը : Բայց անգործ կենալը ծանր էր իրեն. անօգուտ կերպով իւր օրերն անցնելուն վրայ կամաչէր կարմրէր. ուստի եւ իւր ընտանեացը սիրոյն ու գորովոյ՝ ուսման եւ կրթութեան սիրովը յաղբելով՝ 1847ին Կոստանդնուպօյսէն էլաւ Գաղղիա եկաւ՝ քսանըմեկ տարուան :

Հոս բոլորովին ինքզինզը ուսման տուաւ. եւ ետեւէ ետեւ տերութեան առջեւ երկու քննութիւն անցուց, *Պաֆաթորիս եւ սիսլես եւ կս շէր* ըստած ուսումնական բարձր աստիճաններուն վկայագիրներն առաւ, եւ ազգայնոց մէջ ինքն առաջիններէն մեկն էղաւ որ այս վկայագրոց երկուքին եւս միանգամայն արժանանալ :

Այնուհետեւ սրտի մտօք իւր սիրելի բժշկութեան ար-

Ո՛հ, արդ քե խորք ուանբաւ խրատոցք մեր ընդ մէջ
 Ըզմիտրեան բարձցնէ վայելս առ ի մենջ,
 Ո՛չ ադէ՛ նդ ծովս մըտերմութեանն եւ կապանք
 Ջօղ սրբտակապ սահեալ ազդէ անազել
 Երկտրեայ զերդ քել :

Եւ ձայնն հեշտ, ձայն սիրախորժ մըտերմի
 Թէ յարձագանգս անդ նըւաղեալ կորընչի,
 Բայց չիցէ՛ ուայլ մնջօղաւոր ինչ բարբառ.
 Ջոր չըսիցնէք եւ սիտիկցիմք յուսակից. —
 Ըզըրնդմունս սըրտից :

Այ՛ո, յուկցուք մեր ցանգ ըզդոյն ձայն սըրտի,
 Ի քոյզ անուն, ի գործս՝ համբաւ յոր զըրդի.
 Եւ մանաւանդ ի յուշ աւուրցն ըղձաւետ
 Տոր մեք ի քեզ խընդացաք, Քաջ. — եւ տըխուր
 Յուշ ճն, յայսր աւուր....

Ե՛րբ, սակայն երբ, նրեշտականունդ Առաքեալ.
 Երբ եւ ըզմերս ազնրազոյն մասն առեալ,
 Երբ, եւ զանձուկ մինչ տաս զողջոյն Հայրենեաց՝
 Յուշ քեզ զի ասա ի դոյն հալին անձկայրեաց
 Սիրոք քոց մըտերմաց :

ԽՈՐՈՒՄՈՒՆԻՆՆ.

21 Ապրիլ 1858.

M. LE DOCTEUR ARZOUMAN.

Le 7 de ce mois nous avons eu à regretter le départ de Paris de notre bon ami M. Arzouman, qui avait passé dans cette capitale onze années employées avec activité et profit.

D'une nature vive et entreprenante, doué de rares facultés, il avait de bonne heure senti le besoin de sortir de cette apathie intellectuelle, malheureusement trop commune encore aujourd'hui en Orient. Environné des séductions du bien-être, tout le portait à accepter les charmes de l'oisiveté et à se jeter dans cette vie de plaisirs si chère à la plupart des jeunes gens des familles opulentes de notre nation. Mais l'inaction aurait été sa mort; et il eut rougi de trainer une existence inutile. Aussi l'amour des sciences et le désir de s'instruire l'emportant sur la tendre affection qu'il avait pour les siens, en 1847, à l'âge de vingt-et-un ans, il quitta Constantinople, sa patrie, pour se rendre en France.

A peine à Paris, il s'adonna tout entier à l'étude et se prépara à passer successivement deux examens devant les Facultés des Lettres et des Sciences; il obtint les deux diplômes de bachelier ès-lettres et de bachelier ès-sciences, grades que, l'un des premiers de nos compatriotes, il a réunis.

Il entreprit alors des études spéciales et se livra corps

ևեստին ետեւէ եղաւ, եւ բեպետ երկու անգամ քաշած ծանր հիւանդութեանցը պատճառաւ հարկ եղաւ որ ուսմանը առ ժամանակ մի ընդհատէ ու հայրենեաց օդը ծծելու երբայ . բայց վերջապէս իւր անդուշ շանքն ու աշխատանքը յաջողութեամբ պսակեցան, եւ մարտի 21ին Փարիզու բժշկութեան Գպրոցին մէջ, առաջի բազմաբիւ ժողովականաց՝ — որոց մէջ կտեսնեինք ուրախութեամբ գրեթէ բոլոր փարիզաբնակ ուսումնասէր հայ երիտասարդները որ իրենց համագրի ընկերակցին քաջութիւնը տեսնելու եւ ուրախանալու էին վազեր, — Տ. Արզումանեան ներկայացուց ի բնութիւն ամենօգտակար ու դեռ քիչ ճանչցուած նիւրի մը վրայ յօրինած բժշկական ճառը, որ էր *հրոսայիկ անարխնութեան ժամանակ մարմնոյն ջիղերուն վրայ տեսնուած աշխարհիւնները* :

Նիւրոյն վրայ ունեցած հմուտ գիտութեամբը մայրաքաղաքիս ամենէն երեսելի բժշկաց գովեստիցը արժանի եղաւ : Այն մեծանուն Պուլլիօ, Նելարոն, Փիօտի եւ Վելիօ բժշկաց ի նշան մեծարանաց եւ երախտագիտութեան խորոյ նուիրած է Տ. Արզումանեան իւր ճառը, որոնք ուսմանցը բոլոր ընթացքին մէջ իւր ընտիր կատարելութիւնները դիտելով՝ զինքն իրենց բարեկամութեամբը պատուեր էին միշտ :

Արդէն շատ պարագաներու մէջ ցուցուց նոս Տ. Արզումանեան իւր բժշկական ճարտարութիւնը : Մեր էսս շատ անգամ քե մեր անձին եւ քե Հայկազեան վարժարանիս աշակերտացը վրայ փորձեցինք անոր տուած պատուական խրատուց ու դեղոց օգտակարութիւնը : Գեռ ասկեց երկու ամիս յառաջ մեր աշակերտաց մեկը բմբատեղէ (*բիփօսկ*) բռնուած՝ մեր սիրտը անու դողի մէջ ճգած էր : Տ. Արզումանեանին միջնորդութեամբը Տ. Պուլլիօ Փարիզու առաջին բժշկաց եւ փորձառուաց մեկը, որ եւ մասնաւոր սիրով մը զինքը կսիրէ, հաճեցաւ երբեմն գալ մեր հիւանդ պատանեակը տեսնել . բայց իւր աշակերտին խոհեմութեանն ու զիտութեանը վրայ մեծ վստահութիւն ունենալով՝ բոլորովին իրեն յանձնեց մեր հիւանդին ընէյիք հոգն ու խնամքը, եւ ուրախութեամբ կհրատարակեմք որ հիւանդը շուտով վտանգն անցուց եւ սկսաւ առողջանալ, եւ այսօրուան օրս բոլորովին ապաքինած՝ մեզի հետ կմիանայ իւր առողջարարին հանձարը գովելու եւ երախտագիտութիւնն անոր յայտնելու :

Փեպետեւ մեկ կողմանէ մեր Տ. Արզումանեան բարեկամին մեկնիլը մեզ ցաւ պատճառեց, միւս կողմանէ էսս ուրախանամք մտածելով որ իւր քաջափորձ հմտութիւնը լայն ասպարեզ պիտի գտնէ Կոստանդնուպօլսոյ մէջ, ուր սակաւ էն ճարտար բժիշկը :

Եւս առաւել՝ որ այսուհետեւ ազգայինք պիտի

et à me à la médecine ; et quoique, à la suite de deux graves maladies il ait été obligé de suspendre un moment ses travaux et d'aller respirer l'air natal sa persévérance vient néanmoins d'être couronnée de succès. Le 21 mars 1858 il a soutenu devant la Faculté de médecine sa thèse doctorale sur une question d'un grand intérêt et bien peu connue jusqu'à ce jour : *Sur les troubles nerveux de la locomotion observés dans la chloro-anémie*. Parmi l'auditoire, nous remarquons avec joie presque tous les étudiants arméniens de Paris, accourus pour applaudir au triomphe de leur camarade. Une connaissance approfondie de son sujet lui a mérité les éloges des professeurs les plus distingués de la capitale.

C'est à ses illustres maîtres qui, appréciaient M. Arzouman à sa juste valeur, et qui pendant tout le cours de ses études l'ont toujours honoré de la plus vive amitié, c'est à MM. Bouillaud, Nélaton, Piorry et Velpeau qu'il a dédié sa thèse, comme un hommage de reconnaissance.

En bien des circonstances déjà M. Arzouman a fait preuve d'un remarquable talent comme médecin. Nous aussi, nous avons pu en juger par nous-même, nous à qui, en plusieurs circonstances, il a donné d'excellents conseils et par quelques-uns de nos élèves du Collège national arménien qu'il a bien voulu traiter. L'un d'eux, atteint récemment d'une fièvre typhoïde, inspirait les craintes les plus sérieuses. Grâce à l'intervention de M. Arzouman, M. Bouillaud, un des premiers professeurs et des premiers praticiens de Paris, qui entre tous lui témoigne une affection particulière, a bien voulu voir quelquefois ce jeune homme. Mais confiant dans la prudence et le tact exquis de son élève, il lui a laissé presque entièrement la direction des soins à donner au malade, et nous sommes heureux d'annoncer qu'aussitôt il est entré en convalescence. Aujourd'hui, entièrement rétabli, il se joint à nous pour rendre hommage au talent de celui auquel il doit sa guérison et lui témoigner toute sa gratitude.

Malgré la peine que nous a causée son départ, nous ne saurions trop féliciter M. Arzouman d'être rentré à Constantinople. C'est là surtout où les bons médecins sont si rares que ses connaissances approfondies trouveront un vaste champ pour s'exercer.

Désormais nos nationaux pourront jouir des fruits de

կարենան վայելել ի նմա տասը տարուան ուսմանց պտուղը, ու պիտի ճանջնան ու յարգեն ըստ արժանւոյն իւր հայրենասիրութիւնը՝ որով ընտրեց ու առաւ դժուարին՝ բայց եւ օգտակար միճակ մը հայրենակցաց ծառայելու, ու հայրենեաց պիտանի անդամ մը ըլլալու :

ses dix années d'études, ils reconnaitront et estimeront le patriotisme qui l'a porté à embrasser une profession difficile il est vrai, mais qui lui permet de rendre des services à ses compatriotes et d'être un membre utile à notre commune patrie.

S. ՄՍԵՐ ՄՍԵՐԵԱՆՅ. — Արժանապատիւ եւ գիտնական պարոն Մսերն Մսերեանց Ձմիռնացի, որ Մոսկուայի Լազարեանց ճեմարանին մէջ հայկարանութեան եւ կրօնական ուսմանց դասատու է, փետրուարի Տին Ռուսաց օգոստոսաբան Կայսրէն վարձատրուելու Է ասպետական նշանաւ սրբոյն Սրանիսայայ կարգին երկրորդ աստիճանի ի փոխարէն Վարձապետական իւր ժրջան ծառայութեանցը :

նեան պետութիւնը բարենաճեր է Փաշայութեան փառաւոր պատուանունը ընծայել վեմափայլ Յովսէփ Վարդանեան ու Թեկրեան Անտոն Եաւեր Պէլերուն, որ արդ Վարդան Փաշա եւ Եաւեր Փաշա իշխանական անուններուն արժանացան :

Արդէն ուրիշ անգամ Յրագրիս մէջ աւետեցինք ուրախութեամբ՝ ազգայնոց մէջէն անդրանիկ Փաշա Նուպարեան Առաքել Պէլին փառաւորութիւն ոչ միայն փաշայութեամբ, հապա նաեւ Սուտան աշխարհին կուսակալութիւնն ալ մեծապանծ փառօք եւ իմաստութեամբ ընդունին ու ցարդ կառավարելը :

ՎԱՐԳԱՆ ՓԱՇԱ. — ԵՍԻԷՐ ՓԱՇԱ. — ԱՌԱՔԵԼ ՓԱՇԱ. — Պօլսոյ բղբակիցներնէս մեծ ուրախութեամբ լսեցինք որ Յամա-

Կ Ե Ն Յ Ա Ղ Օ Գ Ո Ւ Տ Ի Ս Ի Ա Ն Ք

Պ Ա Ր Տ Ք Ա Ռ Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ս.

Ա.

Մնողքնիս, զաւակնիս, ազգականնիս ու բարեկամնիս կսիրեմք. բոլոր մեր այս սիրելիքը հայրենիք տուեր է մեզ, եւ իւր ծոցը կրնակեցրնէ զանոնք. ուրեմն որչափ պէտք է սիրեմք այս Հայրենիք բուռած օրհնեալ երկիրն ու իրեն համար ամեն զոն աչքերնուս բերել ու փոքր երեսայ :

հայրենասիրութիւնն վառարան է նոցին. բայց բազում անգամ ի վեճս կուսակցութեան զուն ուրեք զօգուտ աշխարհին խորհին մարդիկ :

Ս. Վ. ԹԷՈԳՈՐԵԱՆ.

Հայրենեաց դիմ բարկանալը մեծ յանցանք է :

ԿԵԿԵՐՈՆ.

Ո՞րպէս կարող եմք չնուիրել հայրենեաց բոլոր մեր ստացուածքը, երբ մտածեմք որ ամեն ունեցածնիս իրմ առած եմք :

Ամեն անգամ որ մեկը հայրենեացը դիմ կպատերազմի՝ ընտրեան դիմ կգործէ :

ՖԵՆԵԼՈՆ.

Հայրենեաց օգտին համար չկայ անձնական շահ մը որ առաքինի քաղաքացին չկարենայ զոնել :

Որպէս զի հայրենիք երջանիկ ըլլայ, պէտք է որ իշխանք եւ զատաւորք օրինաց հնազանդին, քաղաքացիք եւս իշխանաց եւ զատաւորաց :

ՍՈՂՈՆ.

Պատմեցէք մանկանցդ զերբեմն փառսն եւ զածմեան հանգամանս հայրենեաց ձերոց, զի մատաղ սիրտ նոցա զուարճացեալ եւ զգածեալ միանգամայն զեղեցիկ եւ տխուր յիշատակօք գիտացեն թէ զինչ ունին առնել նմա ի պարտոց իւրեանց եւ իբրաւանց ծառանգութեան :

Ս. Վ. ԹԷՈԳՈՐԵԱՆ.

Մի հարցըներ թէ ինչ է քու պարտքդ առ Հայրենիս : Սիրէ ու կսովրիս :

ԿԻԿԵՐՈՆ.

Միտքդ բեր միշտ որ հայրենիք անտնօրինելի եւ սրբազան իբրատնք ունի հանճարոյդ, առաքինութեանդ, զգացմանցդ եւ բոլոր գործոցդ. ինչ վիճակի մէջ ալ որ զանուիս, պահապան գինուոր մի եւս հայրենեաց, եւ պարտքդ է միշտ անոր վրայ հսկել. եւ որ եւ իցէ վտանգի ժամանակ անոր օգնութեան վազել :

ՊԱՐԹԷԼԸՄԻ.

Հայրենեաց համար մեռնիլը քաղցր ու փառաւոր բախտ է :

ՔՐՍՏՈՍ.

Որ տարակուսի մեռանել վասն հայրենեաց՝ այդ վատամտն է միշտ :

ՍԱՐԳՍԻ Վ. ԹԷՈԳՈՐԵԱՆ.

Հայրենեաց ծառայելու ժամանակ պէտք է որ բոլոր մեր անձնական ըշնամութիւններն՝ կրքերն ու վրեժխնդրութիւնները դադրին, առանձնական սերն ու գորովը լուեն. մարդս պիտի ոչնչանայ, եւ քաղաքացին միայն պիտի մնայ բոլորանուէր հայրենեաց :

...

Քաղաքական կիրք յայնժամ եւեթ օրինաւորք են, յորժամ

Իշխան եւ հայրենեացը իշխել զիտցիր. զինուոր, հայրենեացը համար մեռնիլ աչքդ առ. քաղաքացի, հայրենեացը ծառայել մտածէ. արուեստաւոր, հայրենեացը ճարտարութիւնը քա-

նեցուր. զիտն, հայրենեացոյ օգուտը մտածէ ու սովընցուր. տգէտ, գէր հայրենիքը սովրէ ու պահէ :

Փատերագը չկրնար փառք բերել զօրավարին՝ երբ յաղբուրիանը՝ հայրենեացը օգտին համար չէ : Միայն հայրենեաց պարտքն է որ կրնայ արդարացունել արեանց հոսմունքը :

Փառք մը՝ զոր հայրենեացը վնասովը կփնտռես՝ ոչ միայն անցաւոր է եւ կորստական, հապա նաեւ անոր հետ կկորսուիս դու ալ. եւ ուրիշ բանի համար չես յիշուիր, բայց զի հայրենեացը վնասել աշխատեցար : Օրինակ քեզ ըլլան եւ խրատ զգուշութեան բոլոր հայրենատեսաց եւ ազգատեսաց մարդոց զարշնի ու նգովելի յիշատակը :

Առ հայրենիս պարտքը ոսկի շորայ մի է. զոր անձնուրաց եւ վտեմախոն քաղաքացիք միայն կփտաքին իրենց վիզը անցած տեսնել, եւ իրենք միայն արժանի են. վասն զի այն զերապանձ շորային ամեն մէկ օղակը օր մը անբառամ փառաց մէյմէկ պակներ պիտի ըլլան :

Օրինակ ճշմարիտ քաղաքացոյ

ՈՒՈՇԻՆԿԹԸՆ.

Այլ եւ այլ հին եւ նոր մեծանուն մատենագրաց մարդուս առ իւր հայրենիս ունեցած սրբազան պարտուցը վրայ տուած գեղեցիկ պատուերներ մեր ազգասեր բնութեցողաց յիշեցընելէն յետոյ, այլ եւ այլ պարզ օրինակներով ու պատմութիւններով ցուցընեմք նաեւ քե առաքինի մարդիկ ինչպէս հասկըցեր են այն պարտքն ու ինչ կերպերով ի գործ դրեր են :

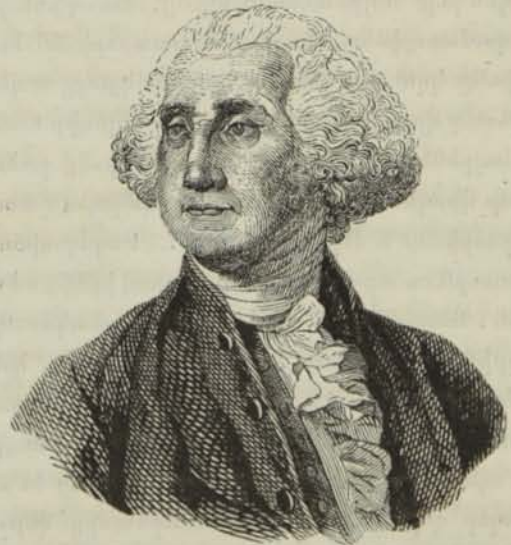
Քաղաքական պարտուց անբերի կատարմանը համար Փետրգ Ունշինկըրընէն աւելի գեղեցիկ օրինակ չեմք կրնար բերել, որ Ամերիկացոց ազատութեանը հիմնադիրն էդաւ, եւ իբրեւ այր սոսկական, պատերազմող եւ պաշտօնեայ պետութեան՝ միշտ անբերի կերպով քաղաքացոյ ամեն առաքինութիւնները իւր վրայ փայլեցուց :

Ունշինկըրընին ծնած ժամանակը (1852) Միացեալ-Նահանգաց հասարակապետութիւնը չկար, եւ երկրին մէջ տասուերէք գաղթականներ կային՝ Անգղիոյ հպատակ : Ասոնք Անգղիոյտերութեան բռնութեանցը դեմ ջկարենալով համբերել՝ 1774ին ապստամբութեան դրօշակը կանգնեցին, եւ մտքերին դրին որ անկախութիւննին ձեռք բերեն : Իրենց գլուխ մը պետք էր. Ունշինկըրընը ընտրեցին եւ իրեն սպարապետութեան պատիւն ու իշխանութիւնը տուին :

Այն ժամանակ քառասունուերկու տարեկան էր Ունշինկըրըն : Երիտասարդութեանը ատեն իւր գաւառին զինուորացը գլուխ կեցած՝ վայրենեաց դեմ ըրած պատերազմին մէջ բաշացեր էր. բայց յետոյ ինքզինքը բոլորովին իւր արտերը մշակելու էր տուեր : Սրտին մէջ ամենեւին փառասիրութիւն չունենալով՝ իրեն

տրուած պատուոյն բնաւ չէր սպասեր. մանաւանդ ալ որ նրչափ արիասիրտ ու մեծասիրտ էր, այնչափ ալ խաղաղասեր եւ համեստ : Բայց երբոր առիբն էկաւ, երբոր հայրենիք իւր հանձարոյն ու ծառայութեանը կարօտ էդաւ, իմաստուն երկրագործը ինքզինքը մեծանուն պաշտօնեայ պետութեան եւ քաջամարտիկ պատերազմող ցուցուց :

Անգղիացոց դեմ էդած կռիւը ինը տարի տեսց, եւ հարկ էդաւ որ Ունշինկըրըն անլուր դժուարութեանց յաղթէ : Խոջընդատք, ճախորդութիւնք, բշնամութիւնք, մատնութիւնք եւ անիրաւութիւնք չորս կողմը կը վիստային. արիութեամբ ու վշտակիր համբերութեամբ

Ունշինկըրըն. — Washington.

ամենուն ալ յաղթանակեց : Իւր զօրքը որ միշտ Անգղիացոցմէ սակաւարիւ էր, անդադար ալ դասալիքներու պատճառաւ աւելի կտկարանար, ոչ հազուստ ուներ, ոչ կերակուր, ոչ զինուորական կրքութիւն եւ ոչ իսկ քաջութիւն : Բայց Ունշինկըրընի հնարագետ հանձարը շուտով անոնց ամեն բան ձարեց, կրքեց, կարգաւորեց զիրենք, իւր քաջութիւնը անոնց սրտին մէջ վառեց բորբոքեց, եւ անոնց սերն ու մեծարանքը իւր վրայ դարձուց :

Ունշինկըրընին զինուորական հանձարէն աւելի զարմանալի էր անյաղթելի հաստատութիւնը, եւ շատ հռչակաւոր է 1777 եւ 1778ին ձմեռը այս հաստատամտութեան տուած օրինակը : Անապատի մը մէջ Փիլադելֆիոյ մօտ Ռոյլի-Ֆորձ ըստած տեղը բանակեր էր, եւ չորս դին ձիւն եւ սառնամանիք պատած էին : Այն սոսկալի տեղը նորածին հասարակապետութեան պաշտպաններուն քաջամն անկարելի է նկարագրել. առանց հազուստի, առանց ոտրիամանի, առանց գեղքի, առանց հացի, շատերն անօրութենէ,

ցրտե ու խեղճութենէ մեռան. դասալիքներուն թիւը բազմացաւ, և սպաներն անգամ սկսան թշնամեաց կողմն անցնիլ. և քեպետ խիստ քիչ հողի մնացին Ունշինկընին քով, սակայն և այնպէս անյողողոյ քաջութեամբ կղիմանար նա : Ամեն բան կարծես քեզինքը ոգեսպառ յուսահատողներու համար միաբաներ էր : Երկրին մեջ ամեն տեղ իրեն դէմ կգանգատէին. դաւաճանութիւններն ու գրպարտութիւնները կշտուցանին և ժողովուրդը կսկսէր սպարապետին բռնած ճամբան պարսաւել, անխելք անկարող զինքն անուանել և տեղը ուրիշ մը փնտռել : Այս ամեն բան կտեսնէ կլսէ մեր դիւցազնը, քաղաքացին և իմաստունը, և անխռով անայլայլակ կմնայ, և այս սոսկալի փորորկին դէմ իւր հայրենասիրութիւնը, առաքինութիւնը, ներողամտութիւնը, մտաց հաստատութիւնն և ուղղութիւնը կղեն. և քեպետ հայրենակցացը ասէրալստութեանը վրայ կտազնապի, բայց չսրղողիլ նաեւ անմեղ հայրենեաց, և անոր կարօտութիւնը չտեսնելու համար վրայէն երեսը չղարծըներ, ինչպէս շատերուն սովորութիւնն է մեր ազգին մեջ ... Բարեբախտաբար իրաւունքն ու արդարութիւնը շուտով իրենց տեղը կը գտնեն. Ունշինկընի դէմ եղած յարձակումները կղաղրին և ճարտար նաւապետին ձեռքը կրողուն բազմավտանց նաւուն դէկը, զոր գիտցաւ փառօր և պատուով ի նաւահանգիստ փրկութեան հասցընել : Իրեն օգնութեան հասած գաղղիացի զօրաց և անոնց Լաֆայէր զօրավարին ձեռնտուութեամբ՝ վերջապէս Անգղիացիքը երկրէն հայածեց, և Անգղիայէն իւր սիրելի հայրենեաց փափագելի անկախութիւնն առաւ :

Այսպէս բազում նեղութեամբ և հայածանօր հայրենիքը օտար իշխանութենէն ազատելէն յետոյ՝ զօրքը արձակեց Ունշինկընն, սպարապետութեան իշխանութենէն հրաժարեցաւ, գնաց իբրև հասարակ քաղաքացի մը իւր կայաւածները քաշուեցաւ, և հոն հասած օրն այսպէս կգրէր իւր բարեկամաց մեկուն. « Տանս դռները տեսան զիս ինն ամօր առէլի ձերացած : Կը յուսամ կենացս մնացած օրերն անցընել բարի մարդոց սերը վայելելով և տնական առաքինութիւնները կատարելով : Երկրագործի մը կեանքը ամենէն առէլի նշտալի է վասն զի պատուաւոր է, գուարճալի և միանգամայն շահաբեր : Առանձնական կեանք անցընելուս վրայ ունեցած ուրախութիւնս չէմ կարող յայտնել քեզ : Բնաւ մեկուն վրայ ճնախանձելով, միտքս դրած եմ ամեն բանով գոն ըլլայ, և ասանկով կամաց կամաց կենաց գետէն վար պիտի իջնամ մինչեւ ննջեցից ընդ հարս իմ ի խաղաղութիւն : »

Իւր այս փափաքը չկրցաւ կատարել, վասն զի ննգամեայ խոռփութիւններէ ու մրրկալից վճճերէ ետքը

Միացեալ-Նահանգաց սահմանադրութիւնը հրատարակեցաւ, և միաձայն հաւանութեամբ Ունշինկընն նախագահ հասարակապետութեան անուանեցաւ :

Մարդ մը չէ եղած որ առէլի արդար ճանապարհաւ, սակե առէլի հասարակաց միակամ բաղձանքովն ու Եռանդեամբը ի կատար իշխանութեան հասած ըլլայ : Սակայն այս առաջարկութիւնը ընդունելու համար հարկ եղաւ որ ընդ երկար տատանի : Իննամեայ տաժանելի աշխատանքէ ետքը գտած քաղցր հանգստութենէն հրաժարիլ, բարձր ու դժուարին պաշտօն յանձն առնուլ և միանգամայն փառասիրութեան կասկած տալ շատերուն, իրեն համար անտանելի բան էր : Հայրենեաց սերը իւր մեծ դժկամակութեանը յաղթեց և ընդունեցաւ այն բազմավիշտ առաջարկութիւնը :

Մտախճայն և ցնձալից աղաղակաւ բազմութեան ժողովրդոց՝ գեղեցկագարդ նաւակով մը մտաւ ի Նիւ-Եօքք, որ հասարակապետութեան առժամանակեայ մայրաքաղաքն էր : Բոլոր այս փառքն ու պատիւը տեսնելով փոխանակ ինքզինքը ուրախութեամբ մոռնալու, սղսպէս կգրէր նա իւր օրագրութեանը մեջ. « Նաւակաց շարժումը, նաւերու գոյնզգոյն դրօշակներով զարդարուիլը, երաժշտաց քաղցրաձայն երգերն ու նուագները, հրետից սաստկաշառաջ բնդմունքը, և գետափունքէն անցած ժամանակս յոգնախոսմբ ժողովրդեան մինչև և երկինքը բարձրացուցած ուրախութեան աղաղակներն սիրտս տխուր ու քաղցր զգացմամբ լեցուցին. վասն զի կմտածի որ գուցէ օր պիտի գայ որ բոլորովին ասոր ներհակ տեսարանները պիտի տեսնեմ՝ բարին գործելու համար ձեռքես Եկած ամեն շանքն ու աշխատանքն ընելէն վերջն ալ : » Յաւայի ճշմարտութիւն...

Մեծաւնարտարութեամբ ու անյողողոյ արիութեամբ կատաւարեց Ունշինկընն, և միշտ հաւատարիմ գործադիր եղաւ բարեկարգութեան, ազատութեան և արդարութեան. բոլոր երկրին մեջ իւր անշահասիրութիւնը սոսակ դարձած էր, և անով ալ էր որ շատ դժուարութիւններ առջեւը կղիւրանային. վասն զի ամենքը համոզուած էին քէ ինչ որ կընէ, ինչ որ կմտածէ ու ինչ որ կատաշարկէ՝ հասարակաց հայրենեաց օգտին ու պայծառութեանը համար էր. ուստի և ամեն բարեսեր մարդիկ ձեռնտու օգնական էին իրեն :

Իւր պաշտօնը ամենուն ակնկալութենէն վեր կերպով ալ կատարեց Ունշինկընն ամենայն յաջողութեամբ ու փառօր : Շուտով հայրենեաց վերքերը գոցուեցան. ամենուն սիրտը ապահովցաւ, գործերը կարգաւորեցան, երկրագործութիւնն ու վաճառականութիւնը ծաղկեցան, և Միացեալ-Նահանգը այն յառաջադիմութեան ու բարգաւաճութեան ճամբան մտաւ, որուն

վրայ նիմա կգարմանան տիեզերք : Բայց տարիներն սրացան անցան և նախագահութեան համար սահմանուած ժամանակը չմըննալու մօտեցաւ. հասկըցան ամենքը որ Ունշինկըրցնի արժանաւոր յաջորդ գրերէ անկարելի պիտի ըլլայ գտնել. անոր համար և միաբերան աղաչեցին զինքը որ այս ծանր բեռը ի սեր հայրենեաց անգամ մըն ալ վրան առնու :

Երկար ժամանակ տարակուսեցաւ մնաց Ունշինկըրցն և չէր զիտեր ընելիքը . առ Աստուած դիմեց որ իւր միակ սպասեմն էր ի դժուարինս, որպէս զի յոյս տայ իրեն . և իւր բարեկամին գրեց . « Տէրն բոլորից և ամենագետն Աստուած միմզէս ցայսօր հսկեց վրաս . վստահ եմ որ ընելու առաջադրութեանս ատեն այնպէս պիտի լուսաւորէ միտքս , որ բռնած ձամբուս մեջ անկարելի պիտի ըլլայ ինձ մուրթի » :

Լիւուլի բուհիւր վերստին ընտրուելով՝ նոյնպիսի անշահասիրութեամբ ու քաջութեամբ շակեց Ունշինկըրցն իւր ծանրակիր բեռը :

Այս երկրորդ նախագահութեան ժամանակ մեծամեծ դիմադրութիւններ պիտի կրէր : Անյողողոյ արիութեամբ մէկ կողմէն տերութեան իշխանութիւնը զիտցաւ պատկառելի ընել , և միւս կողմէն օտար ազգաց հետ խաղաղութիւն պահել , թեպէտեւ հօգր ու բազմարիւ կուսակցութիւն մը ամեն ճիգը կրափէր զինքը զլիսիվրայ բերելու : Վերջապէս նախագահութեանը վերջերը դիմադրութիւնը դադրեցաւ , ամենայն սիրտք առ հասարակ իրեն դարձան , և աղաչեցին որ Էրբորդանգամ ալ տերութեան կառավարութիւնը յանձն առնու :

Բայց միտքը որոշէր էր . բացէ ի բաց մերժեց . և քաջուելէն յատաջ վերջին նրաժարական ողջոյնը

տուաւ ազգին՝ որուն ազատութեանն ու պայծառութեանը համար արիւն քրտինք բափեր էր , և այնչափ տարի իմաստութեամբ և անճնանուէր ծառայութեամբ կառավարէր էր : Այս նրաժարականին մեջ ծայրէ ծայր իմաստուն խրատներ և վեճ մտածմունքներ լեցուն էն : « Տեսչութեանս գործերը աչքէ անցընելով թեպէտեւ բնաւ զիտութեամբ Էղած սխալմունք մը չէմ գտներ , սակայն այնչափ քաջ կճանաչեմ պակասութիւններս , որ անկարելի է ինձ ջմտածել թէ անշուշտ շատ ակամայ և անզիտութեամբ բերութիւններ ալ ըրած եմ . ուստի եռանդագին սրտիս պաղատիմ առ Բարձրեալն որ անոնցմէ գալու ջարփքը հայրենեացս վրայէն հեռացունէ : Մեծ յոյս ունիմ որ հայրենիքս քառասուն և հինգ տարուան անճնանուէր ծառայութիւնս յիշելով՝ ներողամիտ կըլլայ իմ այն անճնական պակասութեանս ու կմոռնայ գաւոնք , ինչպէս որ էս ալ թիչ ժամանակէն պիտի մոռցուիմ ի կայանս հանգըստեան : »

Դեռ Էրկու տարի ապրեցաւ Ունշինկըրցն և բոլոր ժամանակը անխոնջ աշխատասիրութեամբ Էրկիր մշակելով և ուսման պարապելով կանցընէր . չէր դադարէր նաեւ բոլոր իւր բարութեանը դիմողներուն ամեն կերպ օգնութիւն ընելէն : Այն Էրկու տարուան մեջ ոչ որ բերնէն խօսք մը լսեց զինուորական քաջագործութեանցը և կամ ուրամեայ փառաւոր ու արդիւնաւոր նախագահութեանը վրայ : Կարծես թէ ինքը այն մեծ ու բազմարդիւն մարդը չէր : Արժանապէս և Էրբորմեռաւ , (1799) Միացեալ-Նահանգաց ժողովուրդը Էրեսուն օր սուգ բռնեց :

(Շարաշարութիւնն ուրիշ անգամ.)

ՀԱՅ-ԳԱՂՎԻԱԿԱՆ ԲԱՌԳԻՐԻՔ
ՅՕՐԻՆԵԱՅ
ԱՄԲՐՈՍԻՈՍ Վ. ԳԱԼՅԱՅԵԱՆ

DICTIONNAIRE ARMÉNIEN-FRANÇAIS
PAR
M. AMBROISE V. GALFA

Ազգի մը առաջին գիրքը՝ Բառգիրքն է , բաժն են իմաստունքն առ իցուցանել թէ ինչ կարեւոր գործիք է ասիկա ազգի մը կրթութեանն ու յառաջադիմութեանը համար : — Այս գիրքը այնչափ անելի նարկաւոր կըլլայ և պիտանի՝ որչափ որ նարկաւոր է այն լեզուն՝ զոր բառգիրքը կանգամազննէ , ու մի առ մի անոր ճոխութիւնները , փափկութիւնները , առմունքները , կերպերը ընթերցողին երեսն կհանէ :

Արդ այս անհրաժեշտ լեզուն , անընդմտ կիրառութեամբ մայրենի լեզուն է : Անկեց վերջը՝ ազգի մը համար այն լեզուն է նարկաւոր որուն գործածութիւնը ազգին մտաւոր և կամ նիւրական առաջին կարգի պիտոյիքը համար ամենանարկաւոր է :

Հիմակուան ժամանակս թէ որ կայ լեզու մը՝ որուն պէտքը ամեն ազգ իրենց սեպնական լեզուէն վերջը ճանչցած ըլլան ու բանիւք և արդեամբք խոստովանած՝ տարակույս չկայ որ Գաղղիարեանն է : Ասելորդ է խօսքերնուս վկայութիւն փրնտուել . Եւրոպայի մեջ ազգ մը չեմք գտներ՝ որ իւր լեզուին

Si les savants ont dit : « Le premier livre d'une nation est son Dictionnaire, » c'est pour prouver combien cet instrument est nécessaire à l'instruction et au progrès des peuples. — Plus une langue est indispensable et utile, et plus aussi est indispensable et utile ce livre qui anatomise un à un et met à découvert aux yeux du lecteur les richesses, les délicatesses et les idiotismes de cette langue.

Or cette langue indispensable, d'un usage continuel, est la langue maternelle. Après celle-ci, telle autre est nécessaire à une nation lorsque l'usage en est rendu obligatoire par des besoins intellectuels ou matériels de premier ordre.

S'il en est aujourd'hui une, après la langue maternelle qui soit reconnue comme éminemment utile par chaque nation et proclamée en paroles et en action, c'est sans contredit le français. Il serait superflu d'en citer des preuves. Il n'est pas en Europe une nation qui, outre un dictionnaire en son propre idiome, n'en possède

բառգիրքն ունենայ՝ եւ իւր լեզուէն ի Գաղղիարէն բառգիրքն ալ չունենայ. ինչպէս նաեւ վարժարան մ'ալ չկայ ուր Գաղղիական լեզուն առանձին փութով չսովորեցուի :

Ուստի զարմանք չէ որ մեր ազգն ալ մասնաւոր սեր մ'ունեցած ըլլայ եւ ցուցրնէ Գաղղիարէնի վրայ : Իւր բազմակարօտ պիտոյիցը ասիկա անհրաժեշտ նետեաւանքն է. նետեաւանք միանգամայն այս համաշխարհիկ լեզուին մատենագրական առատ ճոխութեանը, որ ամեն ազգի ալ ճարակ է, բող մեզի պէս սովալլուկ ազգի մը : Բայց այս լեզուն սովորելու դեռ գլխաւոր միջոց մը կ'պակտի՝ որ է *Բառգիրքը* : Աւգերեանին բառգիրքը՝ թէ եւ գովելի իւր ժամանակին նայելով, բայց շատոնց ճանչցած են ազգային եւ օտար ուսումնականք՝ թէ իւր բազմատեսակ բերութեամբքն ու խոսն սխալներովը՝ ոչ միայն մեր ժամանակին չկրնար ծառայել՝ այլ նաեւ շատ վնաս ալ ընել երկու լեզուն եւս ուսանողաց : Ուստի եւ իրաւամբք շատոնց է որ ազգայինք եւ հայասեր օտարք *Հայերէն-Գաղղիարէն* բառգիրք մը կ'փնտռեն :

Չորս տարուրէն ի վեր այս նոր գործոյն ձեռք զարկած՝ մտաղիւր աշխատեցանք ազգիս միանգամայն եւ հայասիրաց այս եական պիտոյքը լցուցանելու : Հասանք արդեօք մեր վախճանին. — Յուսամք, եթէ գործոյն վերջը նայելու ըլլամք, ու ամենեւին աշխատութեան ու տընութեանց շինայելնուս : Բայց սակայն չեմք կրնար ուրախանալ եւ մխիթարուիլ մեր այս զմեզակ աշխատութեանը վրայ՝ մինչեւ որ հասարակաց պիտոյիցը օգտակար շտեմնեմք գայն :

Բազումք յազգայնոց եւ յօտարաց — որոց փոքր ի շատե յայտ է մեր անձնանուէր սերն առ հայրենի փառս եւ դպրութեանս, եւ մեր այս երկուց լեզուաց վրայ ունեցած ծանօտութեանը զիտակ են, կամ ականատես եղած են մեր բազմաշխատ խուզարկութեանցն ու գիտիցք, եւ կամ մեր այս երկասիրութեանը քանի մը բերքը քննած են ու պէտք ունեցած՝ — շատ անգամ յորդորեցին զմեզ որ որչափ կարելի է շուտով հրատարակեմք զսա՛ տպագրելով բաժանորդութեամբ, որով եւ զոն ընեմք ազգիս ուսումնասերները, եւ հայ դպրութեանց նետամուտ օտարագրիները :

Եւ անա ի զոյն խնդիր եւ մեր հաւանեալ՝ կտաւաշարկեմք այս մեր Բառգիրքը, որ ճոխազոյն իսկ է քան զամենայն հայ բառգիրքս, եւ քան զամենայն ճշգրտոյն եւ քան զամենայն դիւրացոյցիչ թէ հայերէն եւ թէ գաղղիարէն լեզուները հասկընալու եւ սովորելու համար :

ԲԱԺԱՆՈՐԳՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ.

1⁰ Հայ-Գաղղիարէն բառգրոց բաժանորդութեան զինն է 25 ֆրանք. իսկ բաժանորդ չեղողներուն պիտի վաճառուի 50 ֆր :

2⁰ Գիրքը պիտի ըլլայ ուրաճալ. եւ գիրք՝ առաջիկայ յայտարարութեանս զիրովը :

3⁰ Բաժանորդք քանի օրինակի համար որ զրուին՝ իրենց ստորագրութեամբը զինն ալ կանխիկ պիտի վճարեն :

4⁰ Հայ-Գաղղիարէն բառգրոց բաժանորդութեան գործակալները Մասեայ Աղաւնոյն գործակալներն են : Կրնան բաժանորդք նաեւ կամ իրենց քաղաքին ծանօթ գրավաճառուի մը զիմել, կամ ուղղակի Փարիզ հասցունել առ մեզ ըլլաւտարաւ, Rue Violet, 60, à Grenelle. — PARIS.

5⁰ Բաժանորդաց անունները եւ քանի օրինակի գրուած ըլլալնին պիտի առանձին ցանկով հրատարակուի :

un de sa langue en français; de même il n'est pas une école où l'on n'enseigne spécialement le Français.

Il n'est donc pas étonnant que notre nation aussi apporte un soin tout particulier à l'étude de cette dernière langue. C'est une conséquence inévitable de ses besoins comme aussi de la richesse littéraire de cette langue universelle, aliment de toutes les nations et à plus forte raison d'un peuple comme le nôtre affamé de connaissances. Mais pour l'apprendre, l'instrument essentiel lui manque : c'est le *Dictionnaire*. Celui du Père Aucher avait certainement une valeur pour son époque; mais depuis longtemps les savants nationaux et étrangers ont reconnu que par ses défauts, ses erreurs nombreuses, non-seulement il est insuffisant, mais encore qu'il peut être nuisible à ceux qui apprennent les deux langues. Aussi tous cherchent et demandent un dictionnaire *Arménien-Français*.

Depuis quatre ans nous avons entrepris ce nouveau labeur; nous nous y sommes adonné avec tenacité pour satisfaire à ce désir de notre nation et des philarmènes. Avons-nous atteint notre but? Nous l'espérons; à ne considérer que la fin de notre œuvre, la fatigue et les veilles qu'elle nous a coûtées. Mais nous ne saurions nous réjouir et nous féliciter d'avoir mené à bien cette tâche pénible avant d'avoir pu la rendre accessible au public.

Un grand nombre de nos compatriotes et d'étrangers qui n'ignorent pas notre dévouement à la gloire et à la littérature de notre patrie, et la connaissance que nous avons acquise des deux langues, ou qui ont été témoins de nos pénibles efforts et de nos recherches, d'autres encore qui ont vu et examiné quelques feuilles de notre ouvrage, qu'ils ont voulu consulter, nous ont plus d'une fois engagé à le publier le plus tôt possible, en l'imprimant par souscription, et de satisfaire le vœu des gens de lettres de notre nation et des étrangers qui s'occupent de la littérature arménienne.

Nous nous empressons d'acquiescer à ce vœu et nous venons annoncer ici notre ouvrage, le plus riche de tous les Dictionnaires arméniens, le plus exact et le plus capable de faciliter l'étude et la connaissance et de la langue arménienne et de la langue française.

CONDITIONS DE LA SOUSCRIPTION.

1⁰ Le prix de la souscription pour un exemplaire du *Dictionnaire Arménien-Français* sera de 25 fr.; pour les non-souscripteurs il sera porté à 30 fr.

2⁰ Le format sera in-8 et les caractères conformes à ceux employés ici.

3⁰ En signant leur engagement, les souscripteurs acquitteront le prix du nombre d'exemplaires pour lesquels ils auront souscrits.

4⁰ On souscrit dans les bureaux de notre journal : *La Colombe du Massis*. Cependant les souscripteurs pourront avoir recours à un libraire de leur résidence ou nous adresser directement un mandat sur la poste, à notre domicile : Rue Violet, 60, à Grenelle. — PARIS.

5⁰ Les noms des souscripteurs et le nombre d'exemplaires que prendra chacun d'eux seront énoncés en tête de l'ouvrage.

ՏԵՐ ԵՒ ԱՂԱ ԲԱՌԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԵԱՆԵՐ ԿՐԱՅ.

Աղա բառին այլազգի ըլլալը յայտնի է ամենուր : Ուրիշ անգամ գուցէ առիթ ունենամք առելի մանրամասն կերպով ցուցնելու. բէ որչափ անտեղի է տաճկաբնակ Հայոց այն սովորութիւնը, որ պատուոյ համար այս օտարախոսք բառը կուտան, էրբ կրնային մեր սեպնական ազգային պատուական *Skr* բառը տալ, է. նոյնչափ է. առելի ալ բերես պատիւ. ընէ, է. ուրախացընէլ իսկ նոյն անձը՝ բէ որ ազգասեր որ է է. ազգին լեզուին անխառն յտակութեանը վրէժխնդիր : Թէ որ այսպիսի պատուաւոր բառ մը չունենայինք է. կարօտ ըլլայինք օտար լեզուի օգնութեանը, — ինչպէս կրնամք էրբեմն ունենալ, — իրջ մը կարողարանար այս տգեղ սովորութիւնը. բայց յայսմ մասին՝ ոչ էրբէք :

Սովորութիւնն ու ժամանակը շատերուն վրայ այնպիսի խոր տպաւորութիւն մը ըրեր էն, որ ոմանք *Skr* բառը լսելուն պէս՝ մեկէն անձը կէղեցական կամ քահանայ կկարծեն : Այլք է.ս *Skr* բառին վրայ Աղա բառին նշանակութիւնը բոլորովին չեն գտներ, որ ըսել է՝ սովորած չեն, կամ նախապաշարեալ է մտքերնին :

Skr ըսելով կէղեցական միայն հասկընալու սովորութիւնը՝ վերջէրը հաստատութիւն առած է, էրբ աշխարհական ազգային իշխանութիւնը ընկեր կէղեցականը միայն մնացեր է, է. աշխարհականը այնուհետեւ տիրող ազգին սովորութեանցը հետ նաեւ անոնց տիրողոսներն ալ սկսեր են իրենց սեպնականել : Ասիկայ մեր ազգին ցառայի ու պարսառելի սովորութիւնն է միշտ, որով ամեն բանի մէջ ալ իւր ունեցածը՝ լա. գեշ չնայիր՝ կանարգէ ու օտարինը կնախադասէ... :

Անա Արշակունեաց իյնալու ատեն, է.ս առաւել անկեց վերջը, սկսան յունական է. պարսկային տիրողոսներ մեր մէջը մտնել : Արաբացոց տիրելուն՝ կամաց կամաց անոնցը մտան է. միւսները խտրանեցին. մինչէ.ս հիմա մնացած *Ասիրայ* պատուանունը ըսածնուս վկայութիւն է : Իսկ Ռուբինեանք՝ գրեթէ բոլորովին Եւրոպացոց արքունեացը նմանելով, պատուանուններն ալ ընդունեցան. *Մարտշախ, Գունդսասպ, Պաշ, Բրինձ, Պարուն, Կունդ, Տուկ, Սիր*, է. այլն :

Չայս Ետրինը՝ այսինքն *Սիր* բառը կգործածէին այժմ Եւրոպացոց *Sir, Monsieur, Signore, Señor, Herr*, բառերուն իմաստով. ու քեպէտ հիմա *Sire* բառը միայն քաղաւորաց սեպնականած էն Եւրոպացիք, բայց առաջները իրենք ալ ամմու. Գաղղիացոց *Sieur*ին տեղ գործածած էն : Արդէն մինչէ.ս հիմա Անգղիացիք *Sir* բառը պահած էն պատուաւոր անձ մը ցուցնելու :

Ասով կտեսնեմք՝ որ մեր *Skr* բառը բոլորովին նման է. նոյնանշան է վերոյիշեալ Եւրոպական *Mon-*

sieur, Signore, Señor, Sir, Herr, է. այլն, պատուանունաց, է. ինչպէս որ այս քաղաքակիրք ազգերն սոյն պատուանունները խառն կուտան քէ կէղեցականի է. քէ աշխարհականի, մեր է.ս ուրեմն *Skr* պատուանունը կէղեցականաց միայն սեպնականելով՝ աշխարհականաց համար օտար պատուանուններ վըրնտելու ամենէին հարկ մը չունիմք : Իտալացիք քահանայի մը հետ խօսելու ժամանակ՝ *Սինեօր սպինքե* կըսեն, նոյնպէս կըսեն նաեւ. Գաղղիացիք՝ *Մօսիւ լայկ*, որ *Skr երեց* կամ *Skr ֆահանայ* կնշանակէ. Էտէ.էն խօսած ժամանակին՝ ծայրը անձին անունը կաւելցընեն ու կըսեն Իտալացիք՝ *Ի Սինեօր սպինք ճիօրճիօ*, է. Գաղղիացիք՝ *Մօսիւ լայկ ժօրժ*, այսինքն *Տեր Գեորգ քահանայ*. կամ *լայկ ճիօրճիօ, լայկ ժօրժ*, Գեորգ քահանայ : Գարձեալ կտեսնեմք որ *Dom, Don* բառերը՝ որ *Dominus* կամ *Donno* (*Skr*) բառէն կելլեն, Իտալացիք է. մանաւանդ Սպանիացիք՝ քէ կէղեցականի է. քէ պատուաւոր աշխարհականի կուտան անխտիր :

Մեր մեր *Skr* բառը կէղեցականաց է. աշխարհականաց միանգամայն գործածելու համար Իտալացոց մէ է. Գաղղիացոց մէ առելի այս դիրքութիւնն է.ս ունիմք՝ որ կէղեցականի մը հետ խօսած ժամանակին, էրբ պարզ քահանայ է, *Skr Հայր* կըսեմք, իսկ էրբ վարդապետ՝ *Հայր սուրբ* : Արդ խնդիրն ու շփոթութիւնը կմնայ Էտէ.էն ըսելու կամ յիշելու ժամանակին. վասն զի ըստ մեր ազգային իրաւացի փափաքանացը՝ էրբ *Skr* պատուանունը քէ կէղեցականի է. քէ աշխարհականի անխտիր գործածելու ըլլամք, *Skr Գեորգ* ըսելով դիմացինը չհասկընար քէ այն յիշատակուած *Տեր Գեորգը* կէղեցական է քէ աշխարհական, որ նիմակուան սովորութեամբ *Skr Գեորգ* ըսելուն պէս մեկէն քահանայ ըլլալը կիմանայ : Այս մեծ կարծեցեալ դժուարութիւնն ու շփոթութիւնը վերցընելու հնարքն ամենազիւրին է, է. արդէն բանիբուն ազգայնոց շատերը սկսած էն ի գործ ածել, այն է *Skr Գեորգին* ծայրը *ֆահանայ* կամ *երեց* բառերն աւելցունել ըստ Եւրոպացոց, է. ըսել *Skr Գեորգ ֆահանայ* կամ *Skr Գեորգ երեց* : Իսկ վարդապետաց ու Էպիսկոպոսաց համար այս դժուարութիւնն ու շփոթութիւնն ալ չկայ, որովհետեւ սովորութիւն էղած է առանց պատուանուն պարզ *Գեորգ վարդապետ, Գեորգ Էպիսկոպոս* ըսել, քեպէտ է. այս կէղեցականաց առանց պատուանուն յիշատակուելուն պատճառ չկայ, է. կրնար իրենց է.ս ըսուիլ *Skr Գեորգ վարդապետ, Skr Գեորգ Էպիսկոպոս*, ինչպէս որ մեր հին պատմչացը մէջ գործածած կտեսնեմք, մանաւանդ էրբ Էպիսկոպոսութեան բեմն ալ յիշուած ըլլայ. ինչպէս՝ *Skr լեզնիկ՝ Բագրեւանդեայ*

կայխարսու, *Skr* Սուրճակ' Բզնունեաց կայխարսու... (Փարպ) : Բայց արդեն վարդապետ էս կայխարսու պատուանոր մակդիրներուն մեջ նաեւ *Skr* մակդիրը գորութեամբ կիմացուի :

Կրնայինք *Skr* բառին տեղ' *Պարուն* բառն առաջարկել, որ Կեղտաց *baran* կամ *barwn* բառերէն կելլէ, էս գորանոր մարդ, ազնուական, էս այլն կնշանակէ. որ ինչպէս յիշեցինք' Ռուբինեանց ժամանակը եւրոպացացոցմէ մեր ազգին մեջ մտած է, էս իշխանութիւն մը կամ ազնուականութիւն կցուցըներ, ինչպէս որ մինչէս հիմա եւրոպայի մեջ: Առջի բերան բազանորը միայն կըսուէր *Պարուն*, — ինչպէս երբեմն էս եւրոպացաց մեջ' նոյն ժամանակ. — « Պարունն Հայոց Լեռն պակեցաւ, էս Էկաց առաջին բազանոր ի Կիլիկիա » (Հերում պատ.): Լեռնէ վերջը թեպէտ միշտ բազանոր կըսուէին, էս այնպէս էս կտպին իրենց դրամոց վրայ, էս կտորագրելին իրենց հրովարտակները, բայց դեռ *Պարունացնէլ*, *Պարունոյիւն* բառերը բազանորութեան իմաստը կուտային. իսկ *Պարուն*' բազանորին Էղբայրը, էս մարաջախտը կըսուէին. էս եւրոպացաց պէս մտաւ նաեւ *Աւագ պարուն* անուամբ զանազանութիւնն: Այսպէս հետզհետէ այս պատուանունը շատերուն գործածութեամբ մեր մեջը նուաստանալով, թեպէտ մինչէս մեզի է հասեր' բայց բոլորովին կողոպտեալ իր նախնական պայծառութենէն, էս հիմա ընդհանրապէս հասարակ անուն մը սեպուէր է էս հասարակ մարդկանց տրուելու արժանի :

Մեր կիսափարսիմ որ *Տէ՛Ր* մակդիրը բարձր աստիճանի էս պատուոյ մեջ գտնուող անձանց տրուի. իսկ թէ գործածութեամբ էս թէ նոր նշանակութեամբը հայացած *Պարուն* բառն ալ' աստիճանաւ էս պատուով թիջ մը վար էղողներուն էս երիտասարդաց պահուի. որով էս կա-

գատիմք այն օտարախտը *Աղա* բառէն, էս ամէն երկրի Հայկազունք իրենց ազգային սեփնական էս մի էս նոյն տիտղոսովը մեկգմէկ կպատուեն կմեծարեն, ինչպէս կընեն բոլոր եւրոպայի բաղաբականացեալ ազգք: Այսպէս էր մեր նախնեաց ատենն ալ, որպէս յայտնի է թիջ մը մեր ննախօտութեան վրայ տեղեկութիւն ունեցողներուն: Գարձեալ էս նախնեաց գրուածոց մեջ ալ գեղեցիկ կերպով կերեալ ըսածնիս: Յիշենք միայն հարեանցի *այն Տէր, սլ Տէարֆ, Տէարֆ իս* էս այլն բացատրութիւնները, զոր այժմ անտեղի ու անհամ բացատրութեամբք պիտի ըսենք. *հրավեր կֆ աղն, սլ աղակեր, իս աղակերս*, բացատրութիւնք' զոր Հայու ականջ մը պիտի չկարենար տանիլ, թէ որ մէյնը անդրադատուար բառին տգեղութեանը, խորութեանը էս մեր լեզուին մեջ տուած ստորին էս ծիծաղական հոմանիշ իմաստին համար, որովհետէս ինչպէս որ յայտնի է' *Աղա* բառը մեր լեզուին մեջ *moud* էս *il moud* արուեստական նշանակութիւններն ունի, որ այնչափ հեռու է պատուանոր աստիճանէ' որ կարծէմ *Աղա* մը չկայ որ յանձն առնու որ իւր անունն այնպէս հեզութեան առնուի, ու օտարիկը առակ մ'ալ շինէ թէ « *ես աղայ դուն աղայ, ջարդացը սլ աղայ...* » Այս ամէն բանին ճարը դիւրին կերպով մը կըլլուի, էրէ ինչպէս կըսենք հայերէն խօսելու էս մանաւանդ գրելու տե՛ն այդ այլազգական երկդիմի ծանրաննջիւն բառին տեղ գործածուի մեր պատուական, դիւրաննջիւն, անոյշ ու ազգային բառն *Տէ՛Ր*. ինչպէս որ կամաց կամաց *Հանրմ* բառին տեղ կմտնայ արդ մեր ազգային գեղեցիկ պատուանունն *Տիկիկն*, որ *Skr* բառին համապատասխանն է:

Վերջացնեմք ազգասիրաց խնամոցը յանձնելով օտարամուտ *ԱՂԱ* բառին ջնջուելուն էս ազգային *Տէ՛Ր* բառին գործածութեան հոգն ու յօծարութիւնը :

ԼՈՒՆԵՆ.

Ա.Ռ.Տ.Վ.Բ.

Միայնութեանց ասանիկ ժամ, սլ Լուսին,
 Ասանիկ պահ զոր գու սիրես գիշերին,
 ժամ է վարդին, ժամ սոխակին, ժամ ի սրագ,
 էս քո բուսող տըխրազղեցիկ լրուսեր'
 Անշըշունջ գիշեր:
 Գիշեր' որ թեզ հաւատարիմ էս անձկոս'
 Ի նոյն ցանգ ժամ առ քոյդ յուսով կանխուսան,
 էս տըրտմազին պատէ ըզղեմս իւր ի սուգ'
 Թէ անտեսն երբէք նմին այցելու,
 Յառնէլ երկնազու:

LA LUNE.

A. M. V. C.

Voici l'heure de la solitude, ô lune,
 Voici la nuit, avec les veilles que tu aimes. [le zéphyr]
 Il est une heure pour la rose, une heure pour le rossignol et pour
 Une heure pour ta lumière amie du silence et de la mélancolie
 C'est la nuit muette. [qu'il inspire:]
 La nuit qui, toujours fidèle, t'appelle avec ardeur,
 Qui toujours à la même heure, espérant en toi, devance tes pas,
 Triste et dans le deuil, se voile le front,
 Si quelquefois tu négliges de l'élever dans les cieus
 Pour venir la visiter.

Նոյն եւ ընդ եւ համայնապիւս. բախճութիւն՝
 թէ ազանեւ, Լուսին, գլխիդ բերկրութիւն.
 Ջերդ կոյս պըճնեալ յամբըծութեանն անդ ծաղկունս՝
 Որ ուրշտիցէ ըզշնորնս բբբացն իւր սիրուն
 Տարփից պարմանայն:

Այն, բնութեան դու սքը հանուրց եւ, Լուսին.
 Ի լոյս քո՝ սիւզք բերեւագոյնս ոսոստին.
 Լեռնակուտակ փըշըին կոնակքն ընդ ոտիւք,
 Եւ նեշտանան լիճք, դաշտորէք եւ ծրմակք,
 Եւ նըսեմ պուրակք:

Ասեն քե արփն նեղու ծաղկանցն ըզպըբբանս.
 Բայց մայրենի դու եւ որ տասղ ըզբբուանս.
 Գու որ ի շաղղ տուեալ նոցին եւ զգեղ նեղ՝
 Նագիլ, ճօճիլ եւ նրապուրիլ իբր ըզբեզ,
 Ընդ այզն արձակես:

Գո միայն շող, Լուսին, անջեր եւ քընքոյշ
 Կարէ զնըւագսն ազդել ախորժ եւ անուշ.
 Մինչ ի բբբացն ի քո նըշոյս արժարձել
 Սիրատըխուր գեղցէ գըշնչիկն ի գեղօն
 Սոխակ՝ քոյդ Մեմնոն:

Բանի ախորժ դիտել ծառայ բզմարգաւ.
 Ըզբեզ ի նինջ, մերք ընդ առուին քաշարշաւ.
 Մերք ցողալիք հանգուցանել զաչս ի բուփ,
 Եւ մերք գերք կոյս օրիորդ չիւր լոգարան
 Լիւղել յմկկեան:

Կամ այլ երբեմն յերկնաղեզ օարս անդ կառեալ
 Գըշխոյակերպ բազմել ի բարձ փրփրափայլ,
 Անդուստ ի քոյդ վերամբառեալ սրբակազան
 Պըսակ ի գարդ աճել վարսիցղ ոսկեհոյլ
 Ջաստեղացըն բոյլ:

Ըզքո լուսով մենութիւն ոչ է արխուր,
 Եւ անապատք ոչ եւս ամայք են բափուր.
 Կակուղ բբի ոսկերաց նող մամուապատ
 Որ ի քոյին զբբգի ճաճանջ, ով Լուսին,
 Մըխիբար շիրմին:

Մինչ ի նըշոյսղ առաջնորդեալ ուղփանձմ
 Ջերկարաձիգ նոճեաց շքքով անդանձմ,
 Անդ՝ ուր իբուն կան այնքան սիրաք անխրփրաւ,
 Եւ իմ եւեր նեք նըսկէ սիրաւ երկրուն
 Ջերդ կանրել մանուն:

Ո՞ն նեշտացո, Լուսին, ըզվայր զայն անլոյս,
 Մի գլուսալիք շողդ ազանեալ ճակատուս,
 Ջորով բախիժք սեաւ, խոնք եւ ցնորք բեւաճեն,
 Մեղկեա զաբսուտ ցուրտ որ զոգափս լուսանաւ
 Մանու յանապատ:

Յորժամ կարդամ, եւ զիմ եւեր լըսեմ գանգ,
 Հեճեմ, եւ չիք որ անդրադարձ նեճէ վանկ.
 Լամ, ուարտասուաց չեն եւ այն դուն բափովանք
 Ջի մըտերմին ժողովիցին գէր ի զիբկ
 Այն տեղք սիրալիբբ:

Մի ինձ դու կաս անկարեկիր, ով Լուսին.
 Ասա. ըզգան զայն ջող ոսկերք ի շիրմին,
 Ուի լըութեան երկրիս՝ յերկնից անդ բարձունս
 Ջիք որ ձայնիս պատասխանէ աղեկեզ.
 « Դեռ սիրեմ ըզբեզ »:

Խ Ո Ր Խ Ո Ր Ո Ի Խ Ի Խ

Sa douleur est partagée par tous les êtres,
 Quand tu te montres avare de la joie que nous apporte ta vue,
 Comme la jeune fille belle et parée des fleurs de sa pudeur,
 Qui dérobe les grâces de ses charmantes prunelles
 Aux désirs du jeune homme.

Oui, tu es l'amour de la nature entière, ô lune.
 Dans ta lumière les zéphyrus folâtaient plus légèrement;
 Sous tes pieds se brisent les vagues grosses comme des montagnes,
 Et le calme règne sur les lacs, dans les campagnes et les vallées.
 Et dans les forêts touffues.

On dit que le soleil donne aux fleurs leur parure;
 Mais c'est toi qui leur prodigues des caresses maternelles,
 Toi qui, répandant sur elles ta rosée et ta beauté si calme,
 Les quittes le matin, légères et se balançant sur leur tige,
 Pour attirer nos regards comme toi.

Ta lumière seule, délicate et sans chaleur,
 Peut inspirer les chants harmonieux et touchants.
 Quand à tes rayons il a vivifié ses paupières,
 Comme les accents d'amour et de tristesse s'élançant du gosier
 Du rossignol, ton Memnon!

Qu'il est doux de te voir, couchée mollement sur le gazon,
 Sommeiller, quelquefois lutter de vitesse avec le ruisseau;
 Ou reposer sur les arbrisseaux tes yeux humides de rosée,
 Ou bien encore, comme une vierge dans son bain,
 Nager sur l'Océan!

[voisins des cieux,]

Ou d'autres fois l'arrêtant sur les cimes escarpées des monts
 T'asseoir comme une reine sur un trône éblouissant de neige.
 Puis t'élever de là vers ton palais nuptial
 Pour ceindre tes cheveux blonds de ta noble couronne,
 Que te composent les étoiles!

Sous tes splendeurs la solitude n'a plus de tristesse;
 Le désert n'a plus son vide immense;
 La terre couverte de mousse semble plus légère aux ossements.
 Quand elle est caressée par ta lumière, ô lune,
 Consolation des tombeaux.

Quand, guidé par ton éclat,
 Je rêve sous la longue avenue des cyprès,
 Là où sommeillent tant de cœurs qui ont cessé de battre,
 Et où veille seul mon pauvre cœur vacillant
 Comme le flambeau de la mort,

O lune! rends moins tristes ces lieux sombres,
 Ne dérobe pas ta lumière à mon front
 Autour duquel se pressent les noires pensées, le deuil, les fantômes.
 Calme ce tremblement glacé qui accable mon âme désespérée
 Dans ce désert de la mort.

Quand j'appelle, l'écho seul redit les sons de ma voix;
 Je sanglote, et nul sanglot ne me répond;
 Je pleure, et mes larmes n'ont pas même la faible consolation
 D'être au moins recueillies dans le sein d'un ami,
 Ces larmes d'amour.

Non, ne sois pas sans compassion, ô lune!
 Dis-moi: la rosée de mes pleurs est-elle sensible aux ossements?
 Et pendant que la terre se tait sous la voûte des cieux,
 N'y a-t-il pas une voix chérie qui me réponde avec tendresse:
 « Je t'aime encore! »

CORÈNE V. CALFA

ԲԱԺԱՆՈՐՊՈՒԹԻՒՆ ԼԱՄԱՐՏԻՆԵԱՆ.

Թշուառութիւնը՝ իւր դժնդակ ձեռքը Գաղղիոյ ամենէն մեծ քերթողին վրայ ծանրացոյց . Լամարթին իւր բազմամեայ անխոնջ աշխատութեամբն ալ՝ չկրցաւ . ծանր պարտուցը հատուցումն ընել : Եւ թեպէտ բոլոր իւր ունեցածը պարտատեարցը ձեռքը բողոց, բայց, աւանդ, իւր զոհներն անբաւական են :

Մարտն — որ քերթողին ծննդեան քաղաքն է — օրինակ տուաւ, եւ բոլոր Գաղղիա շարժեցաւ ի գուր, եւ ի հրաւեր Գաղղիոյ պատասխանեց ամբողջ Եւրոպա : Ամեն տեղ եռանդուն համակրութիւն մը տեսնուեցաւ . բազմահոգակ մատենագրին ու այն արիասիրտ քաղաքացւոյն վրայ՝ որուն զօրաւոր ձայնը 1848ին զանիշխանութիւնը զարկաւ . ու ցրուեց : Իւր քաղաքակցացը ձայնին՝ բազմաթիւ բաժանորդութիւն մը բացուեցաւ, եւ գլետ օրինակի Գաղղիոյ Ինքնակալին, եւ կայսերական տան, հարուստն ու ազքատ ըստ իւրեանց կարողութեանը կփութան ձեռքերնէն եկած նուէրն ընելու :

Կրնամք միւս ազգերէն ետեւ մնալ մեք Հայկազունքս՝ որոց Լամարթինի անունը այնքան քաղցր յիշատակներ մտքերնիս կծնուցանէ : Քանիներ չկան մեր մէջ որ իւր իսկ բերնէն լրսած են — ինչպէս մեք նորէն դեռ այսօրերս — ազգիս վրայ ունեցած առանձին սիրոյն ու համարմանը վկայութիւնը : Քանի քանի անգամ իւր գրուածոցը մէջ, ու Հայոց քովն օրեւանած ատեն ըրած ընտանի խօսակցութեանցը մէջ գմեզ իրեն կորարքը չէ կորած :

Այս անուանը վրայ այն ատեն հպարտութիւն մը կզգայինք . իսկ այսօր ցուցրնեմք աշխարհի թե արժանի էինք եւ եմք միշտ այդ անուանը : Հնապա մեք եւս մեր օգնական ձեռքն երկնցնեմք այն հանձարոյն՝ զոր ձախորդութիւնը կհալածէ, եւ մեր ձայնին, ի ձայն Հայաստանեայց՝ շարժին բոլոր Արեւելք՝ Լամարթինին երեսակայութեան հայրենիքը :

Թեպէտ արդէն Գաղղիոյ յրազիրք բաժանորդաց անունները կհրատարակեն, բայց մեք եւս քաղցր պարտ մը պիտի համարիմք Աղաւնոյս մէջ հրատարակել առանձինն այն Հայկազն բարեւարաց անունները՝ որ մեր ձեռքով այս բաժանորդութեան մասնակից ըլլան :

ՀԱՅԿԱԶՆԵԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆ.

Վարժարանիս աշակերտները բաց ի տարեկան հարցաքննութիւնէն նաեւ երեք ալ եռամսեայ քննութիւններն ունին, զոր երեք ամիսն անգամ մը կընեն առաջի բոլոր վարժապետաց եւ վերատեսչաց, մի առ մի քննուելով իրենց այն երեք ամսուան կրօնասիրութեան, կանոնապահութեան, բարեկարգութեան եւ ուսմանց մէջ ցուցուցած ընթացքը . եւ ով որ տասուերկու յարի վկայութիւն է ստացեր՝ ըստ արժանւոյն մրցակցակի արժանի կըլլայ : Բարի վկայութիւն մը ստանալու համար պէտք է որ շաբթուան մէջ ամենեւին պատիժ առած չըլլայ եւ վարժապետները զոհ ըրած ըլլայ դատարան մէջ, ընկերաց նետ սիրով վարուած, եւ կրօնական սրբաբերուն մէջ անբերի գտնուած :

Այսպիսի բարեկարգ ու շանասեր աշակերտ մը ամսուան մէջ 4 վկայութիւն կընայ ընդունելի . երեք ամսուան մէջ ալ՝ 12, որով եւ Մրցանակի արժանի ըլլայ :

Ասկէց զատ կրնան աշակերտք նաեւ ամեն ամիս մէյմէկ բարի վկայութիւն առնուլ սովորած իւրաքանչիւր ուսմանց ամսական քննութեանց մէջ առաջին գտնուելով, զոր նոյն ուսմանց վարժապետք առանձին կընեն ու վկայութիւն կուտան :

SOUSCRIPTION LAMARTINE.

Le malheur pèse de sa lourde main sur le plus grand poète dont s'honore aujourd'hui la France. Malgré un travail opiniâtre de plusieurs années, Lamartine n'a pu faire face à des obligations impérieuses. En vain il a fait à ses créanciers l'abandon de tous ses biens, ce sacrifice est insuffisant.

Mais grâce à l'initiative de Mâcon, sa ville natale, la France s'est émue de cette cruelle position de l'honnête homme, et l'Europe entière a répondu à l'appel de la France. Partout la plus vive sympathie s'est manifestée pour l'illustre écrivain, pour le citoyen courageux dont la parole puissante a dissipé l'anarchie dans les journées de 1848. A la voix de ses compatriotes, des listes nombreuses ont été ouvertes, et à l'exemple de S. M. l'Empereur et des membres de la famille impériale, riches et pauvres, chacun dans la mesure de ses forces, s'empresse d'apporter leurs offrandes.

Restérons-nous en arrière, nous Arméniens, à qui le nom de Lamartine rappelle tant et de si doux souvenirs? Combien de nos compatriotes, comme nous-mêmes ces jours derniers encore, ne l'ont-ils pas entendu proclamer son amour pour notre nation? Que de fois dans ses écrits comme dans ses conversations familières au milieu des Arméniens, ne nous a-t-il pas appelés ses frères?

Nous nous enorgueillions alors de ce titre; aujourd'hui nous montrerons que nous en sommes toujours dignes. Tendons, nous aussi, une main secourable au génie que l'adversité poursuit, et qu'à notre voix, à la voix de l'Arménie, puisse s'émouvoir l'Orient, la patrie d'adoption de Lamartine, la patrie de son imagination!

Quoique les Journaux français publient les noms des souscripteurs, nous nous ferons un plaisir de citer dans notre journal: La Colombe du Massis, les personnes qui auront bien voulu user de notre entremise pour faire parvenir leurs souscriptions.

COLLÈGE NATIONAL ARMÉNIEN.

Outre les grands examens de fin d'année, les élèves ont encore à subir trois examens trimestriels en présence des directeurs et de tous les professeurs. Ils portent sur la conduite religieuse, l'observation des règlements, le bon ordre et les progrès dans les études pendant le trimestre; et tout élève qui, dans ce laps de temps, a mérité douze témoignages, obtient un prix. Un témoignage de satisfaction n'est accordé à un élève qu'autant qu'il n'a pas été puni dans la semaine, qu'il a satisfait tous ses professeurs, qu'il n'a eu que de très-bons rapports avec ses camarades et qu'il a été irréprochable dans l'accomplissement de ses devoirs religieux.

Un bon élève, un élève studieux peut ainsi obtenir quatre témoignages dans le mois, douze dans le trimestre et mériter un prix.

En outre, les élèves obtiennent un témoignage de satisfaction accordé par le professeur toutes les fois qu'ils sont premiers dans une des compositions mensuelles pour chaque faculté.

Մրցանակի արժանի եղողը բաց ի գովաստից, ի պատուոյն եւ ի սիրալիր մեծարանաց զոր կվայելէ ի վարժապետաց եւ յաշակերտակցաց, պատուական զիրք մըն ալ պարգեւ կընդունի ի Վերատեսչաց ի նշան սիրոյ իւրեանց եւ զոնութեան :

Այս տարուան առաջին եռամսեայ քննութիւններն եղան ամսոյս առաջին օրերը. եւ բեպտ անոնց վկայագիրը զրկուած է իւրաքանչիւր ճնողաց, բայց եւ այնպէս՝ յուրախութիւն նոցա, ի խրախոյս քաջագոյն աշակերտաց, եւ ի խնդակցութիւն ազգասիրաց՝ կճրատարակեմք այս եռամսեան մէջ մրցանակի արժանի եղեալ մեր սիրելի ու ժիրածիր աշակերտաց անունները, որ են Պարոնայքն

ԹԱԳԷՈՍ ՊԵՆԵԱՆ	18	բարի վկայութիւն
ԿԱՐԱՊԵՏ ՇԱՀՊԱԶԵԱՆ	16	»
ԽԱԶԻԿ ՏԱՄԱՏԵԱՆ	15	»
ՕԳՈՍՏԻՆՈՍ ՔԱՌԷ	12	»

Celui qui a mérité un prix, outre l'honneur qui lui en revient, les éloges, la considération des professeurs et de ses camarades, obtient encore des directeurs un livre de valeur, comme une marque de leur affection et de leur satisfaction.

Les premiers examens trimestriels de cette année ont eu lieu au commencement du mois, et quoique les bulletins aient été envoyés aux parents, nous nous empressons de publier les noms de ceux de nos chers et studieux élèves qui ont mérité l'honneur d'avoir un prix. Ce sera pour eux un encouragement, un sujet de joie pour les parents et un plaisir pour les compatriotes.

Ce sont : MM.

THATÉOS BÉGUIAN,	18	témoignages de satisfaction.
GARABED CHAHBAZIAN,	16	»
KHATCHIK DAMADIAN,	13	»
AUGUSTE CARRÉ,	12	»

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

ԱՆՁՈՒԿՔ ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ

Ա.Ռ. Տ. ՄԿ*** ՄՈ***

Ա

Հայաստան, քաղցր իմ Հայաստան,
Ոգիքս յանունդ հայեցան.
Մինչեւ ցերբ ես ի քէն պանդուխտ,
Ոգոյս իմ երբ լըցցի ուխտ :
Արդեօք աչքս անձկալից
Երբեմն ըզբեզ տեսցնն.
Աչքս այս արտասուալից
Երբեք դադարեսցնն.
Շուրբն իմ ի նողդ կենսաւոր
Տացէ՛ զհամբոյրն ուխտաւոր.
Արդեօք զլուխս վըշտակով
Հանգիցէ՛ քոյդ ի ծոց:

Հայաստան, սեր իմ Հայաստան,
Ոգիքս ի տենչդ հայեցան.
Մինչեւ ցերբ ես ի քէն պանդուխտ,
Սըրտիս իմ երբ լըցցի ուխտ:

Բ

Հայաստան, իմ պերճ Հայաստան,
Ո՛վ երկիր նրբիրական,
Հընոց կենաց եւ որորան,
Հաշտարար երկնից խորան.
Ի քո սուրբ հովանիս
Ո՛վ զնըժղեն տաներ զիս.
Ո՛վ ի ստուերսդ երազմոյն
Ըզնախնեացս հեղցէ քունս,
Անմահութանց վնարուն
Ծըծել անդ զօդ եւ զաւիտն,
Եւ զաստեացըս վըշտաց
Գրտանել կատարած :

LE DÉSIR DE LA PATRIE

A. M. ME*** MO***

I

Arménie! ma douce Arménie!
A ton nom, mon âme se fond de désirs;
Jusques à quand, exilé, me faudra-t-il errer loin de toi?
Quand sera satisfait le vœu de mon cœur?
Mes yeux arides
Te verront-ils encore une fois?
Cesseront-ils de pleurer
Ces yeux inondés de larmes?
A cette terre de vie
Mes lèvres donneront-elles le baiser du désir?
Ma tête accablée de tant de maux
Se reposera-t-elle sur ton sein?

Arménie! mon amour! Arménie,
Au désir que je ressens pour toi, mon âme se fond;
Jusques à quand, exilé, me faudra-t-il errer loin de toi?
Quand sera satisfait le vœu de mon cœur?

II

Arménie! ma noble Arménie!
O terre sacrée!
Berceau et foyer de la vie!
Autel réconciliateur!
Qui me transportera, pauvre exilé,
Sous tes saints ombages?
Dans le mystérieux Érasmoûin,
Qui me versera le sommeil de mes ancêtres?
De la sublime immortalité
Qui me donnera d'aller y respirer l'enthousiasme,
Et trouver la fin
Des peines d'ici-bas?

Հայաստան, քաղցր իմ Հայաստան,
Ոգիքս յանունդ հալեցան.
Մինչև ցերբ ես ի քե՛ն պանդուխտ,
Սըրտիս իմ երբ չբցցի ուխտ:

Գ

Հայաստան, սիրուն Հայաստան,
Յուսոյ խարխիս մարդկութեան.
Գու ու իմ լոկ ակրնկալեաց վայր.
Յոր աչք իմ ձրգին յամայր.
Ո՞ գմին գեր տայր լրնույ
Ձիմս ըղձից ի քեզ նոյ.
Ո՞ գփափաքս յարատեւ
Իբր ըզսիւք մի բերեւ.
Հասուցաներ մինչ առ քեզ,
Եւ զայս ողջոյնս սրտակեզ,
Եւ զհասաչս ոգոյս ըիւր
Ձոր ընդ բլուր տայր ի սփիւռ :

Հայաստան, քաղցր իմ Հայաստան,
Ոգիքս ի տենչդ հալեցան,
Մինչև ցերբ ես ի քե՛ն պանդուխտ,
Սըրտիս իմ երբ չբցցի ուխտ:

Դ

Հայաստան, իմ վե՛ն Հայաստան,
Երանութեան օրարան.
Ո՞ տայր զաւուրս իմ ցաւալիս
Փոխել ն՛ն յերանելիս,
Ոչ փառօք փայլելով՝
Վաղանցուկ ոչ ոսկւով,
Այլ ի գրեզ տեսանել
Սուրբ ըզսարսզ ողջունել.
Ձաւերակօք քով փարել
Եւ զհարցս անդուստ ձայն լրել.
Եւ զնոցին նետս անանց
Համբուրել զետնամած:

Հայաստան, քաղցր իմ Հայաստան,
Ոգիքս յանունդ հալեցան.
Մինչև ցերբ ես ի քե՛ն պանդուխտ,
Սըրտիս իմ երբ չբցցի ուխտ

Ե

Հայաստան, անոյշ Հայաստան,
Գու զոգիս լրնուս համայն.
Գու խրատոյս, փառք իմ եւ վիշտ,
Յոր սիրտ իմ բրուանի միշտ.
Եւ պատիւ, զինչ եւ զերկ,
Խանդ, ըզշունչ եւ սին զերզ՝
Ի բազինդ արգաղիք
Կախեցից լիաձիք.
Մի լոկ խրնդրեալ փոխարե՛ն
Ձի ըզքեզ աչք իմ տեսցեն.
Ձի մի ցման անձկալից
Ձերդ սերկեան զոչեցից.

Հայաստան, իմ քաղցր Հայաստան,
Ոգիքս յանունդ հալեցան.
Մինչև ցերբ ես ի քե՛ն պանդուխտ,
Սըրտիս իմ երբ չբցցի ուխտ :

ԽՈՐԻՈՐՈՒՆԻՆ

Arménie! ma douce Arménie!
A ton nom, mon âme se fond de désirs;
Jusques à quand, exilé, me faudra-t-il errer loin de toi?
Quand sera rempli le vœu de mon cœur!

III

Arménie! aimable Arménie!
Ancre d'espoir de l'humanité?
O toi, seul but de mes espérances?
Vers qui toujours se dirigent mes regards,
Oh! qui accomplira un seul
Des nombreux désirs qui m'entraînent vers toi?
Comme un léger zéphyr,
Qui portera jusqu'à toi
Mes vœux toujours ardents,
Et ce salut que je t'envoie du fond du cœur?
Qui fera réentendre dans tes vallées, sur tes collines,
Les mille sanglots de mon âme?

Arménie! ma douce Arménie!
A ton nom, mon âme se fond de désirs;
Jusques à quand, exilé, me faudra-t-il errer loin de toi?
Quand sera satisfait le vœu de mon cœur?

IV

Arménie! ma sublime Arménie!
Séjour de félicité,
Qui changera mes jours pleins de tristesse
En une vie de bonheur,
Non par l'éclat de la gloire,
Non par les richesses éphémères,
Mais par ta vue seule,
Par la joie de saluer tes cimes sacrées,
D'embrasser tes ruines,
D'écouter la voix de mes pères,
Et, humblement prosterné,
De baiser la trace ineffaçable de leurs pas?

Arménie! ma douce Arménie!
A ton nom, mon âme se fond de désirs;
Jusques à quand, exilé, me faudra-t-il errer loin de toi?
Quand sera satisfait le vœu de mon cœur?

V

Arménie! ma tendre Arménie!
Toi seule remplis mon âme.
Toi ma gloire, ma pensée, l'objet de mon ardeur,
Oui, vers toi, mon cœur s'envole sans cesse.
Honneurs, richesses, travaux,
Inspiration, verve du poète et ses pauvres chants,
De grand cœur je les dépose
Sur ton autel, en *ex-voto*;
Et pour seule récompense, je demande seulement
Que mes yeux puissent te contempler,
Afin que, jusqu'à la mort,
Plein de feu, je ne sois pas condamné à m'écrier comme aujourd'hui:

Arménie! ma douce Arménie!
A ton nom, mon âme se fond de désirs;
Jusques à quand, exilé, me faudra-t-il errer loin de toi?
Quand sera satisfait le vœu de mon cœur?

CORÈNE V. CALFA

ԱՆՁՈՒԿԻ ՀԱՅՐԵՆԵԱՅ.
LE DÉSIR DE LA PATRIE.

ԱՌՏ. ՄԿ** ՄՈ***
ԱՄ. Մ** Մ***

Paroles et Musique
DE M. GORÈNE V. GALFA.

ԵՐԳ.
CHANT

Ծորդոր
Andantino

Musical notation for the first system, including vocal line and piano accompaniment. The vocal line starts with a treble clef, a key signature of one flat, and a 6/8 time signature. The piano accompaniment is in the same key and time signature. The lyrics are: Հայ - աս - տան քաղցր իմ Հայ - աս - տան Ո - զիքս յա - նունդ նա - լի -

ԴԱՇՆԱԿ
PIANO

Musical notation for the second system, including vocal line and piano accompaniment. The vocal line continues with the lyrics: - ցան Մին - չե ցերք ես ի քե՛ն սանդուխտ Սըր - տիս իմ Սըր աջ - ցի

Musical notation for the third system, including vocal line and piano accompaniment. The vocal line continues with the lyrics: ուխտ Սըքս ար - զեօք անձ - կա - լից եր - րանն ըզ - քեզ տես -

- ցնն Աբբա այս ար - տա - տա - - լից Ար - դեօք դա - դա - ընս - ցնն.

Շուրրն իմ ի հողդ կեն - սա - տը Տա - ցէ գնամ-բոյրն ուխ - տա - տը Ար -

- դեօք գուխս վըշ - տա - կոծ *p* Հան - զի - ցէ բոյգ ի ծոց *f* Հայ -

- սա - տան սեր իմ Հայ - աստան Ո - զիբս ի տենց հա - լե - ցան Մին

- չես ցնրր ես ի քեն պանդուխտ Սըր - տիս իմ Սըր ԱՅ - ցի ուխտ.

ձեպիրբան Մկրտչ Բախրայ, ի Լոնտոն:
 ձեպիրբան Սրբոյի Տիկին, ի Կ. Պօլիս:
 ձեպան Տ. Թովմաս, ի Բազրէ:
 ձեպան Տ. Ներսէս, ի Կ. Պօլիս:
 Մայրան Տ. Լուսինէ, ի Նախիջևան:
 Մակաբան Տ. Գրիգոր, ի Կ. Պօլիս:
 Մանանեան Տ. Միքայէլ, ի Փարիզ:
 Մանդիկանց Տ. Գեորգ, ի Տիփլիս:
 Մանուկեանց Տար. Միքայէլեան, յԱզուլիս:
 Մանուկ Պէյ, Գրիգոր Եփեսոս, ի Փարիզ:
 Մանուկ Պէյ Յովհ. Մուրատ, ի Փարիզ:
 Մանուկեան Տ. Պօղոս, ի Պօլիս:
 Մարգարեան Տ. Մարտիրոս, ի Կ. Պօլիս:
 Մարգարեան Տ. Յարութեան, ի Կ. Պօլիս:
 Մարգարեան Տ. Յովնանեան, ի Կ. Պօլիս:
 Մարգարեանց Տ. Նիգոլ, յԱզուլիս:
 Մարկոսեան Գրիգոր Էփեսոս, ի Կ. Պօլիս:
 Մարտիրոսեան, ի ձուռ:
 Մելգոնեան Գեորգ Էփեսոս, ի Նիկիոմիդիա:
 Մելգոն Միրզախան, ի Փարիզ:
 Մելգոնեանց Գարրիէլ Յովնանեանեան,
 ի Տիփլիս:
 Մելիքեան, ի Պուրբէ:
 Մելիքեանց Տ. Գրիգոր, ի Տիփլիս:
 Միհրաբեան Տ. Թադէոս, ի Կ. Պօլիս:
 Մինասեան Տ. Պետրոսիկ, ի Կ. Պօլիս:
 Միսարեան Տ. Աւետիս, ի Կ. Պօլիս:
 Միսարեան Տ. Կարապետիկ, ի Պօլիս:
 Միսարեան Տ. Նիկողոս, ի Կ. Պօլիս:
 Միսարեան Տ. Ջիվան Բիկեանցի, ի Պ.
 Միսարեան Տ. Պետրոսիկ, ի Կ. Պօլիս:
 Միսարեան Տ. Վարդիբերս, ի Կ. Պօլիս:
 Միսարեան Եղարթ, ի Փարիզ:
 Միսարեան Պ. Վ. Ստեփան, ի Կ. Պօլիս:
 Միրնանեանց Տ. Զարգիս, ի Տիփլիս:
 Միւնեանիսեան Տ. Մարտիրոս, ի Պօլիս:
 Միւնեանիսեան Տ. Յովնանեան, ի Կ. Պ.
 Միքարեանց Աբէլ Վ. ի Քէլէ:
 Մկրտչ Տ. Սարգիս, ի Կ. Պօլիս:
 Մկրտչ Եղարթ, ի Պալատիկ:
 Մկրտչեան Տ. Յարութեան Աննանեանց, ի Նոր
 Նախիջևան:
 Մկրտչեան Տ. Խաչիկ, փոխանկապատ Ան-
 զղիկ, ի Պալատատ
 Մուսան Տ. Գրիգոր Բժիշկ, ի Կ. Պօլիս:
 Մովսէս Տ. Մերեան, ի Քէլէ:
 Մովսէս Տ. Մկրտչ, ի Կ. Պօլիս:
 Մովսէս Տ. Յարութեան, ի Կ. Պօլիս:
 Մովսէս Պ. Առաքիլ, ի Փարիզ:
 Մովսէս Պ. Յակոբ, ի Նիկիոմիդիա:
 Մարտեան Պ. Արքայ, ի Մարտիրոս:
 Մարտեան Մատ. Մարգար, ի Պօլիս:
 Մարտեան Տ. Յակոբ, Էջմաշատ:
 Մարտեան Տ. Մարտիրոս, Էջմաշատ:
 Մարտեան Պ. Մկրտչ, ի Փարիզ:
 Մարտեան Պ. Մարտիրոս, ի Փարիզ:
 Մարտեան Պ. Գարրիէլ, յԵւաշ:
 Մարտեան Մանր զարմապետ, ի Մոսքուս:
 Մարտեան Տ. Յովնանեան, ի Պորուշան:
 Մակոբեան Տ. Պօղոս, ի Կ. Պօլիս:
 Մակոբեանց Յակոբ Մկրտչ, յԱյլցլա:
 Մարտիրոսեան Տ. Եղիազար, ի ձախարա:
 Մարտիրոսեան Տ. Միքայիլ Ստեփանեանց,
 ի Տիփլիս:
 Յովակիմեան Պ. Գրիգոր, ի ձուռ:
 Յովակիմեան Տ. Յովհ. ի Միւնսթր:
 Յովնատեանց Տ. Յովսէփ, ի Կարին:
 Յովնան, ի ձուռ:
 Յովնանեան Բժիշկ, ի Կ. Պօլիս:
 Յովնանեանեան Տ. Գրիգ. յԱղեքսանդրիա:
 Յովնանեանեան Տ. Յարութեան Մարգարեանց,
 Սիւնցի:
 Յովնանեան Մ. Յովնանեան, ի Նիկիոմիդիա:
 Յորդանեան Պ. Մանուկ, ի ձուռ:
 Նազարեան Թորոս Վարձապետ, ի Կ. Պ.
 Նազարեանց Առաքիլ Ամանեան, ի Շուշի:
 Նազարեանց Ա. Տ. Նազարիկ ի Պօլիս:
 Նազարեան Տ. Յովակիմ, ի Կ. Պօլիս:
 Նախապետեան Պ. Գրիգոր, ի ձուռ:
 Նախապետեան Է. Եղիա, փոխանորդ Պա-
 րիսրի, ի Կ. Պօլիս:
 Նայման, ի Սիւնիկ:

Նախիջևան Տ. Արիստակէս, բժիշկ ի Տիփլիս:
 Ներսէս Միրզախան, ի Կ. Պօլիս:
 Ներսէսեան Տ. Թովմաս Աֆրանդիեանց,
 ի Լզար:
 Ներսիսեան Տ. Գրիգոր, ի Կ. Պօլիս:
 Նիկիոնեան Տ. Յարութիկ, ի Կ. Պօլիս:
 Նորաստեղծեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պօլիս:
 Նորաստեղծեան Տ. Սիմոն, ի Կ. Պօլիս:
 Նուպար Պէյ, ի Բաշիք:
 Նուրեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պօլիս:
 Նանուրատեանց Տ. Մարտիրոս Եսայեան,
 ի Շուշի:
 Նանուարեանց Տ. Յարութեան, ի Տիփլիս:
 Նանուարեան Տ. Ջանոբ, ի Կ. Պօլիս:
 Նանուարեան Պ. Կարապետ, ի Փարիզ:
 Նանուարեան Պ. Նազարիկ, ի Պօլիս:
 Նանուարեանց Պետրոս Ստեփանեան, ի Տիփլիս:
 Նարեան Տ. Բերթաք, ի Կ. Պօլիս:
 Նապանեան Տ. Յ. Մարտիրոս, ի Կ. Պօլիս:
 Նարխարոնեան Տ. Գեորգ, յԵրևան:
 Նարդեանց Տ. Պետրոս Եսայեան, ի Տիփլիս:
 Նիքիմեան Տ. Մանուկ Նշան, ի Կ. Պ.
 Նիքիմեանց Յովնանեան Մանուկ Յարութե-
 ան, ի Շուշի:
 Ոսնանեան Ալեքսան Վ. ի Կ. Պօլիս:
 Ոսնանեան Տ. Մարգար, ի Կ. Պօլիս:
 Ուլիքիի, ի Փարիզ:
 Չայեան Տ. Եղիազար, ի Կ. Պօլիս:
 Չանկճեան Տ. Մ. Ե. Եղիա, ի Ջիւրիս:
 Չարքրեան Տ. Ա. Յովնանեան, Ջիւրիս:
 Չեանկիեան Տ. Գեորգ, ի Մելիտուպօլիս:
 Չեանկեան Տ. Վարդիբերս, ի Քէլէ:
 Չրագեան Սրբիկ Պէյ, յԱղեքսանդրիա:
 Չրագեան Յակոբիկ Արքիմ. Պէյ, ի Փարիզ:
 Չրագեան Յովսէփիկ Արքիմ. Պէյ, ի Փարիզ:
 Չրագեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պօլիս:
 Պապասեան Տ. Առուածատոր, յԵւաշ:
 Պաղապարեան Տ. Լուսին, ի Ջիւրիս:
 Պաղապարեան Տ. Մանուկ, ի Կ. Պօլիս:
 Պալիկոյ Տրպիկ, ի Կ. Պօլիս:
 Պայաստրեան Տ. Նախիկ, ի Կ. Պօլիս:
 Պապայեան Տ. Սիմոն, ի Կ. Պօլիս:
 Պապայեանեան Տ. Գեորգ, ի Քէլէ:
 Պապայեանեան Տ. Խաչիկ, յԵւաշ:
 Պապունց Սարգիս Մկրտչեան, ի Նուխի:
 Պաստանեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պօլիս:
 Պատկանեանց Միքայիլ Արքիմ. ի Տիփլիս:
 Պարտիզպանեան Տ. Աւետիս, ի Կ. Պօլիս:
 Պարտիզպանեան Պ. Թադէոս, ի Փարիզ:
 Պարտիզպանեան Պ. Կարապետ, ի Փարիզ:
 Պետրոսեան Տ. Պետրոս, ի Տիփլիս:
 Պետրոսեան Տ. Ազարիս, ի Բաշիք:
 Պետրոսեան Տ. Պօղոս, ի Կ. Պօլիս. (5 օր):
 Պերկանապետ Տ. Մ. Գ. Յակոբ, ի Ջիւրիս:
 Պելագեան Տ. Յ. Սերովրէ, ի Նիկիոմիդիա:
 Պելիքեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պօլիս:
 Պելիքեան Տ. Մարտիրոս, ի Կ. Պօլիս:
 Պելիքեան Տ. Մարտիրոս, ի Կ. Պօլիս:
 Պելիքեան Տ. Յակոբ, յԵւաշ:
 Պրիզպան Տ. Յարութեան, ի Պորուշան:
 Պրիզպան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պօլիս:
 Պրիզպան Տ. Պօղոս, ի Պորուշան:
 Պրիզպան Ղևոնց Վարդեանց, ի Լզար:
 Պրիզպան Տ. Սարգիս, ի Կ. Պօլիս:
 Պրիզպան Տ. Ստեփան, ի Կարապետ:
 Պրիզպան Տ. Եղիազար, ի Լոնտոն:
 Ռոստոմեան Պ. Աղոյճ ի Կարին, ի Տիփլիս:
 Ռուբեն Ժամազարճ, ի Կ. Պօլիս:
 Սախայեան Տ. Ալեքսան, ի Կ. Պօլիս:
 Սահակեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պօլիս:
 Սահակեան Տ. Մկրտչ, ի Կ. Պօլիս:
 Սամասեան Տ. Մկրտչ, ի Կ. Պօլիս:
 Սամասեանց Մկր. Սարգեան, Վանցի:
 Սառապետեանց Միքայիլ, ի Տիփլիս:
 Սարգեան Տ. Մ. Լազարոս, ի Կելէ:
 Սարգեան Մ. Սամասեանց, ի Վան:
 Սարգեան Տ. Յովնանեան, ի Կ. Պօլիս:
 Սարգեան Տ. Թ. Գրիգոր, ի Կ. Պօլիս:
 Սարգեան Մազուտ Ամիրա, ի Կ. Պօլիս:
 Սարգեան Տ. Յովնանեան, ի Փարիզ:
 Սառայեան Տ. Է. Թ. Տրպիկ, ի Ջիւրիս:
 Սելիմեան Տ. Գեորգ, ի Սիմֆերոպոլ:
 Սելիմեան Կարապետ, ի Մարտապազար:
 Սեպուհ Կարոն, ի Կ. Պօլիս:

Սեն-Մարք-Փիլարտան, ի Փարիզ:
 Սիմոնեան Տ. Յարութեան, ի Կ. Պօլիս:
 Սիմոնեան Տ. Անտոն, ի Կ. Պօլիս:
 Սիմոնեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պօլիս:
 Սուրիանեան Տ. Նիկողայոս, ի Կ. Պ.
 Սուրբիկ Ամանեան, ի Քէլէ:
 Սվետիկեանց Տ. Աւետիք Առուածատոր-
 ան, ի Տիփլիս:
 Սվետիկեանց Տ. Սարգիս, ի Տիփլիս:
 Ստեփան Վ. Առաջնորդ բեմին Նիկոմի-
 դիոյ, յԱրմաշ:
 Ստեփանեանց Տ. Միքայիլ Յարութեանեան,
 ի Տիփլիս:
 Ստեփանեան Տ. Գեորգ ի Նիկոմիդիա:
 Սրբապաշտեան Տ. Լուսին, յԵւաշ:
 Վանանեան Տ. Յովնանեան, ի Կ. Պօլիս:
 Վարդապարեան Տ. Յակոբ, յԱզուլիս:
 Վարդան փաշա, ի Կ. Պօլիս:
 Վարդանեանց Աղոյճեան Յարութեանեան,
 Վարձապետ, ի Տիփլիս:
 Վարդանեան Տ. Գրիգոր Սուրբեանց,
 ի Լզար:
 Վարդանեան Տ. Յովսէփ, ի Կ. Պօլիս:
 Վիլիմեան Տ. Սերովրէ, ի Կ. Պօլիս:
 Տակեան Պ. Յովնանեան, ի Կ. Պօլիս:
 Տակեան Պ. Սիմոն, ի Փարիզ:
 Տամարեան Տ. Յակոբ, ի Կ. Պօլիս:
 Տամարեան Պ. Խաչիկ ի Փարիզ:
 Տամեան Առաքիլ Էփեսոս, ի Կ. Պօլիս:
 Տամեան Մկրտչ Էփեսոս, ի Փարիզ.
 (2 օրիակեր):
 Տամեան Յովնանեան Պէյ, ի Կ. Պօլիս.
 (4 օրիակեր):
 Տամեան Պօղոս Պէյ, ի Կոստանդնուպօլիս.
 (4 օրիակեր):
 Տառտեան Տ. Պօղոս, ի Կ. Պօլիս:
 Տառտեան Վ. Տրպիկ, ի Կ. Պօլիս:
 Տեմիրճիպաշեան Տ. Նուր, ի Կ. Պօլիս:
 Տեմիրճիպաշեան Տ. Պետրոս, ի Կ. Պօլիս:
 Տեմիրճիպաշեան Պ. Անտոն, ի Փարիզ:
 Տեմիրճիպաշեան Տ. Գրիգոր, ի Պօլիս:
 Տեմեան Եղարթ, ի Ջիւրիս:
 Տեր-Առաքիլեան Տ. Յովհ. ի Ջիւրիս:
 Տեր-Առաքիլեանց Գրիգոր քահանայ, ի Շուշի:
 Տեր Կեօր քահանայ, ի Կ. Պօլիս:
 Տեր Գրիգոր քահանայ Պէլիքեան:
 Տեր-Գրիգորեանց Մկրտչ քահանայ, ի Տիփ:
 Տեր-Զարգեանց Զարգար Յովնանեանեան,
 յԵրևան:
 Տեր-Կարապետ Տեր-Գրիգորեանց, ի Տիփլիս:
 Տեր-Ղևոնդեան Տ. Յովնանեան, ի Կ. Պ.
 Տեր-Մարտիրոսեան Տ. Մարտիկ, ի Կ. Պօլիս:
 Տեր-Միքայիլեանց Գարրիէլ Յովնանեա-
 նեան, ի Տիփլիս:
 Տեր-Մկրտչեանց Աւետիս, յԱզուլիս:
 Տեր-Մկրտչեանց Մանուկ Պապուսյան, յԱզուլիս:
 Տեր-Մկրտչեանց Մարտիրոս, յԱզուլիս:
 Տեր-Յովսէփեանց Յովնանեան, ի Տիփլիս:
 Տեր-Շամսեանեանց Նիկողայոս Յովնանեա-
 նեան, ի Տիփլիս:
 Տեր-Պետրոսեանց Տ. Լազարոս, ի Տիփլիս:
 Տեր-Պօղոսեան Տ. Կարապետ, ի Կ. Պօլիս:
 Տիգրեան Միքեան Պէյ, ի Կ. Պօլիս:
 Տիգրիկ, ի Փարիզ:
 Տոնիկ Զարան Տ. Յովհ. ի Պորուշան:
 Քեհեան Տ. Նշան, ի Կ. Պօլիս:
 Փափագեան Տ. Միքայիլ, ի Կ. Պօլիս:
 Փափագեան Տ. Պօղոսիկ, ի Կ. Պօլիս:
 Փափագեան Պ. Անտոն, ի Կ. Պօլիս:
 Փէտրոնիանեան Տ. Գեորգ, ի Կ. Պօլիս:
 Փէտրոնիանեան Տ. Սահակ, ի Կ. Պօլիս:
 Փիլիպեանց Տ. Յովհ. Եսայեան, ի Լզար:
 Փոզնով Տ. Ալեքսան, ի Կ. Պօլիս:
 Փոնդրեանց Տ. Յովսէփ, ի Տիփլիս:
 Քարանեանց Յովնանեան Եղարթ, ի Տիփլիս:
 Քարանապետեան Պ. Զարապետ, յԱզուլիս:
 Քալտրոսեան Տ. Լուսինեան, ի Քարա-
 սուսպազար:
 Բանանեանց Տ. Գեորգ, ի Բզար:
 Բարապաշտեան Ռոզա Տիկին, ի Փարիզ:
 Բախարեան Տ. Մանուկ, ի Կ. Պօլիս:
 Բերբերեան Մ. Զամբարճ, ի Նիկիոմիդիա:
 Բերբերեան Տ. Մելքոն, ի Կ. Պօլիս:
 Բեօլեան Տ. Սերովրէ, ի Կ. Պօլիս:

Քերտաղանց Աղոմոն , ի Տփլիս :
 Քեմսանան Տ. Գարուստ , ի Կ. Պօլիս :
 Քեմսանան Պ. Արխաուկե , ի Փարիզ :
 Քեմսանան Պ. Կանիկ , ի Փարիզ :
 Քեմսանան Պ. Ռուբեն , ի Փարիզ :
 Քեօեքեան Պ. Խաչատուր , ի Փարիզ :
 Քիւրքեան Տ. Յովնանեա , ի Հալեպ :
 Քիւրքեան Տ. Ռուբեն , ի Կ. Պօլիս :
 Քիւրճիխանեան Տ. Մկրտիչ , ի Պօլիս :
 Քիւրճիխանեան Տ. Մուրադի , ի Պօլիս :

Քիւրճիխանեան Պ. Խաչատուր , ի Պօլիս :
 Քիւրճի Տ. Յարութիւն , ի Կ. Պօլիս :
 Քոչարեանց Կարապետ Յարութիւնեան
 Բժիշկ , ի Տփլիս :
 Քուրճնասօֆ Ս. Յովնանեա , ի Հալեպ :
 Օղուլլուխեան Տ. Մինաս , ի Կ. Պօլիս :
 Օտապաշեան Տ. Կարապետ , ի Սերասու :
 Օտապաշեան Տ. Յովնանեա , ի Վեննա :
 Օտապաշեան Պ. Սերովբե , ի Փարիզ :
 Օտեան Պ. Խաչիկ , ի Կ. Պօլիս :

Օրբլի Տ. Յովսէփ քանանայ , ի Տփլիս :
 Ֆենկեան Տ. Յովակիմ , ի Կ. Պօլիս :
 Ֆրենկեան Տ. Արքայաժողով , ի Կ. Պօլիս :
 Ֆրենկեան Տ. Յակոբ , ի Կ. Պօլիս :
 Ֆրեյ Տ. Անտոն , ի Վեննա :

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ .

ՀԱՅԿԱԶՆԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ .

Պ. Աղուարդ Տիւրքիե , (Շար . և Վերջ . Հայ և Գաղղ.)
 Հայրենասեր երեսասարդ մը . (Հայ և Գաղղ.)

ՀԱՅԿԱԶՆԱՆ ՍՈՒՐԸԱՆԳՐԱԿ .

Տեր Եփրատ Պալեան .
 Սխակ Առաքել էֆենտի Տատեան .
 Տեր Յ. Արզումանեան բժիշկ . (Հայ և Գաղղ.)
 Տեր Մտեր Մտերեան .
 Վարդան Փաշա . — Նասիր Փաշա . — Առաքել Փաշա .

ԿԵՆՏԱՂՕԳՈՒՅ ԲԱՆԲ .

Պարաք առ նայրենիս .
 — Առշինկերն .
 Հայ-և-Գաղղիական Բաղդիրք .
 Տէր և ԱՄԱ քառերուն զորձառութեան զրայ .
 Լուսին . Քերթում . (Հայ . և Գաղղ.)
 Բաժանորդութիւն Լամարքիեան . (Հայ . և Գաղղ.)
 Հայկազեան Վարժարան . (Հայ . և Գաղղ.)
 Անձուկք նայրենեաց . երկ . (Հայ . և Գաղղ.)
 ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ .

SOMMAIRE .

MUSÉE ARMÉNIEN .

M. Édouard Dulaurier . (Suite et fin.) (Arm.-Franç.)
 Un jeune patriote . (Arm.-Franç.)

COURRIER ARMÉNIEN .

M. Nigoghos Baillian .
 M. Sissag Arakel Efendi Dadian .
 M. le docteur J. Arzouman . (Arm.-Franç.)
 M. Messer Messerian .
 Vartan Pacha . — Yaver Pacha . — Arakel Pacha .

CONNAISSANCES UTILES .

Devoirs envers la patrie .
 — Washington .
 Dictionnaire Arménien-Français . (Arm.-Franç.)
 Sur l'usage des mots *Der et Aga* (Monsieur.)
La Lune . (Poésie.) (Arm.-Franç.)
 Souscription Lamartine . (Arm.-Franç.)
 Collège national arménien . (Arm.-Franç.)
 Le désir de la patrie . (CHANT.) (Arm.-Franç.)
 MUSIQUE .

ԳԻՆ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ .

Ի Փարիզ , տարեկան . Ֆրանք . 25 »
 Ի Կոստանդնուպօլիս , ի Զմիւռ-
 նիս , Աղկերասնդրիս և
 ի Հնդկիս 50 »
 Ի Ռուսաստան , ի Մոսկուիս և
 ի Պարսկաստան 55 »
 Գին միոյ տարակի 5 »

PRIX D'ABONNEMENT :

Paris , par an Fr. 25 »
 Constantinople , Smyrne .
 Alexandrie , Indes 50 »
 Russie , Moldavie et Perse 35 »
 Prix d'un numéro 5 »

ԴՈՐՏՈՒՄԼԻՔ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՐԻԶ , Տ. Ռայնվալդ զրավանա , ի փողոցն Սեն-Փեր . 15
 ՎԵՆՆԱ , Տ. Յակոբրա Արշակ , ի Պիպեր Պարայ . 659 .
 ՓԵԹՐՊՈՒՐԿ , Տ. Յակոբ Խաչով , զրավանա .
 ՊՕՒՐՍ , Տ. Մկրտիչ Մոմճեան .
 ՉՄԻՒՆԻԱ , Տ. Դուկաս Պալրազարեան .
 ՆԻՆՍՄԻՒՆ , Տ. Սերովբե Պէրազեան .
 ԱՂԵՔՍԱՆԳՐԻՆ , Տ. Կորդ Նուսրեան .
 ԵԱՇ ՄՈՒՏԱՐԻՆ , Տ. Յովնան Կարապաշեան .
 ՊՈՒՌԻՇԻԱՆ , Տ. Յակոբ Մանուկեան .
 ՏՓԻՍ , ՏՏ. Համբարձում և Անտիպ էնֆիլեանց .

ON SOUSCRIT

A PARIS , chez M. Reinwald , rue des Saints Peres , 15 .
 VIENNE , M. H. Arschag , Biber-Bastoi , 659 .
 SAINT-PÉTERSBOURG , Jacques M. Issakoff , libraire .
 CONSTANTINOPLÉ , M. Meguerditch Momdjian .
 SMYRNE , M. L. Balthazar .
 NICOMÉDIE , M. Séropé Beyasian .
 ALEXANDRIE , M. Georges Youssouff .
 JASSY , M. Ohan Karakache , (magasin français.)
 BOTOUSCHANY , M. Jacques Mani .
 TIFLIS , MM. Enfidjian frères , libraires .